

संस्थागत रणनीति

सन् २०१४- २०१९

अख्तियार दुरुपयोग
अनुसन्धान आयोग,
काठमाडौं

**अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको
संस्थागत रणनीति
(सन् २०१४- २०१८)**

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग
टंगाल, काठमाडौं ।

मन्तव्य

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले आगामी ६ वर्ष (सन् २०१४-२०१९) को अवधिलाई समेट्दै आयोगको संस्थागत रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने क्रममा आफ्नो मन्तव्य राख्न पाउँदा मलाई खुशी लागेको छ। भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापहरूको अनुसन्धान र तहकिकात सम्बन्धी कार्यमा आयोगका कामकारवाहीलाई थप व्यवस्थित, नियोजित र संयोजित बनाउन यो रणनीति एक मार्गचित्रको रूपमा रहने अपेक्षा गरिएको छ। साथै भ्रष्टाचार नियन्त्रण मार्फत सुशासन स्थापनामा योगदान पुऱ्याउने आयोगको मूलभूत उद्देश्य हासिल गर्न पनि यो दस्तावेज प्रमुख वाहकको रूपमा रहने छ भन्ने महसुस गरेको छ।

विगतमा लामो समयसम्म अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा प्रमुख आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति हुन सकेन यसले एकातर्फ भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा समन्वय गर्न समस्या उत्पन्न हुनुका साथै भ्रष्टाचार नियन्त्रणको प्रयासमा समेत केही अस्थिरता सिर्जना हुन गयो भने अर्को तर्फ आयोगको पूर्व सक्रियतामा पनि विभिन्न व्यवधानहरू देखा परे। यसैबीच २०७० साल वैशाखमा आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति पछिको फरक परिवेशमा स्पष्ट दृष्टिकोण र लक्ष्यका साथ अगाडि बढ्नु पर्छ भन्ने मान्यताका कारण आयोगको संस्थागत रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु अपरिहार्य बन्यो र त्यसका लागि यो नै उपयुक्त समय हो भन्ने मलाई लागेको छ।

भ्रष्टाचार एउटा यस्तो महारोग हो जसले विकासका हरेक पक्षहरूमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ। नेपालको सन्दर्भमा गरिबी, विपन्नता र असमानताको प्रमुख कारण श्रोत साधनको अभाव भन्दा पनि यसको मितव्ययी र प्रभावकारी परिचालन हुन नसक्नु हो। यस अर्थमा हाम्रो गरिबीको सघनता बढ्दै जानुमा पनि भ्रष्टाचारको व्याप्तता प्रमुख कारण हो भन्ने आयोगको बुझाई छ। कुनै पनि मुलुक भ्रष्टाचारको व्याप्तताकै कारण गरिबी र विपन्नताको दुष्चक्रमा पर्छ भन्ने कुरामा दुईमत नहुने हुँदा गरिब मुलुकमा मात्र भ्रष्टाचार बढी हुन्छ भन्नु तर्कसंगत देखिँदैन। त्यसैले सर्वथा विकृतिको रूप लिइरहेको भ्रष्टाचारको नियन्त्रणका लागि रणनीतिक प्रयास र दीर्घकालीन सोच अत्यावश्यक छ। हुनत रणनीति तर्जुमा र लक्ष्य निर्धारण गर्दैमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणको उद्देश्य प्राप्त हुने होइन, योजना वा रणनीति तर्जुमा गन्तव्य निर्धारणको प्रारम्भिक चरण मात्र हो। त्यसैले यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितताले मात्रै गन्तव्यमा पुग्न सकिन्छ भन्ने कुरामा पनि हेक्का राख्न जरुरी छ। अतः रणनीतिमा के विषय समेटिएको छ भन्ने कुराले भन्दा पनि यसको कार्यान्वयनबाट के नतिजा र उपलब्धि प्राप्त हुनसक्यो भन्ने विषयले बढी महत्व राख्दछ।

नेपालको सन्दर्भमा पछिल्ला वर्षहरूमा भ्रष्टाचारको आयाम, प्रकृति र स्वरूपमा धेरै परिवर्तन आएको देखिएको छ। यसको प्रवृत्ति, सघनता र जटिलतामा पनि दिनानुदिन फरकपन आएको छ। आज यो विषय कुनै व्यक्तिको प्रवृत्तिगत समस्याको रूपमा मात्र सीमित नरहेर क्रमशः संस्थागत रूप लिँदै गएको पाइएको छ। त्यसैले 'टोकरीबाट कुहिएको स्याउ हटाएर बाँकी स्याउलाई बचाउन सकिने' जस्तो प्रयासले भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा वाञ्छित नतिजा सुनिश्चित गर्न सकिने अवस्था छैन। नत एउटा सतही र प्रारम्भिक छानबिन वा अनुसन्धानबाट मात्र यसको निदान र निरूपण सम्भव छ। यसका लागि हाम्रो अनुसन्धान पद्धति वैज्ञानिक, वस्तुगत र तथ्यपरक हुनुपर्ने खाँचो छ। विद्यमान संस्थागत संरचना, पद्धति र क्षमताबाट भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाई सम्बोधन गर्न निकै चुनौतीपूर्ण भएकाले यसको प्रवृत्ति र सघनतामा आएको परिवर्तनसँगै हाम्रो अनुसन्धान पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउन हामीमा आवश्यक ज्ञान, सीप र दक्षता विकास गरी नतिजामुखी उद्देश्य

सहितको रणनीतिक गन्तव्य तय गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको छ । भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापहरूको क्रमशः संस्थागत विस्तार र संगठित गठबन्धनका कारण यसका कर्ताहरू विरुद्धको अभियानलाई सार्थक बनाउन भ्रष्टाचार विरोधी अभियन्ता र संयन्त्रहरू संगठित र समन्वित रूपमा अधि बढ्नुपर्ने आवश्यकता मैले देखेको छु । यस्तो साभा अभियान मार्फत हाम्रो गन्तव्यमा पुग्न सबै सरोकार पक्षहरूबीच सहजीकरण र समन्वय गर्न आयोग पूर्ण तत्पर रहेको कुरा पनि म विश्वास दिलाउन चाहन्छु ।

नेपालको अन्तरिम संविधान र ऐन कानूनले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई संवैधानिक निकायको रूपमा सार्वजनिक क्षेत्रको भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यको छानबिन, अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने जिम्मेवारी निर्धारण गरेको छ । तर परिवर्तित सन्दर्भमा आयोगको कार्यक्षेत्र विस्तार गरी सार्वजनिक लगायतका अन्य क्षेत्रहरू समेत यसको क्षेत्राधिकारभित्र समेटिनुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

राजनीतिले नै मुलुकको मार्गदर्शक नीति तय गर्ने हुदाँ राजनीतिक नेतृत्वको दृढ इच्छाशक्ति, स्पष्ट मार्गदर्शन र प्रतिबद्धता परिचालित भई सो अनुरूपको राजनीतिक संस्कारको विकास गर्न सकेमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणको अभियानले सार्थकता पाउन सक्छ भन्ने मलाई लाग्छ । यसका लागि राजनीतिक नेतृत्व लगायत सबै सरोकार पक्षहरूबीचको सहकार्य र साभेदारीताको आवश्यकता छ । यो काम सजिलो नहोला तर असम्भव छ भन्ने लाग्दैन । यस क्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीतिको तर्जुमा लगायत सरोकार पक्षहरूबीच समन्वय र सहकार्य सम्बन्धी कार्यको नेतृत्वदायी भूमिका आयोगलाई सुम्पिनु सान्दर्भिक हुने र यो जिम्मेवारी आयोगबाट निर्वाह हुँदा थप प्रभावकारी हुने मैले ठानेको छु ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रणको उद्देश्य प्राप्तिका लागि भ्रष्टाचारजन्य कार्यको बोध गर्ने, जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने तथा तिनको जटिलता बुझ्ने र गहिराइसम्म पुग्ने जस्ता कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि आयोगको क्षमता अभिवृद्धि अपरिहार्य छ । यो संस्थागत रणनीति तर्जुमा गर्दा यी विषयलाई पनि दृष्टिगत गरिएको छ भन्ने मैले बुझेको छु । यस रणनीतिको सफलतामा यसको समुचित कार्यान्वयनले बढी महत्व राख्दछ । भ्रष्टाचारमुक्त समाज निर्माण गर्ने गन्तव्यमा पुग्न हामीमा एकता, एकाग्रता र प्रतिबद्धता आवश्यक छ । त्यसैले यो रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी निर्धारित उद्देश्य प्राप्त गर्ने दिशामा आयोग पूर्ण प्रतिबद्ध रहने कुरामा पनि म आम सरोकारवालाहरूलाई आश्वस्त पार्न चाहन्छु ।

अन्तमा, आयोगको यो संस्थागत रणनीति तर्जुमा गर्न सहयोग र सहकार्य उपलब्ध गराउने संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । रणनीति तर्जुमाकै क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने अन्य सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा प्रतिनिधिहरूबाट प्राप्त अमूल्य सुझाव र सहयोगका लागि धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी रणनीति तर्जुमा गर्ने काममा जिम्मेवारीपूर्वक लागिपर्ने आयोगका सहकर्मी एवम् सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन्छु ।

धन्यवाद ।

लोक मान सिंह कार्की

प्रमुख आयुक्त

कार्यकारी सारांश

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले आफ्नो पहिलो संस्थागत रणनीति सन् २००२ मा तयार पार्यो । उक्त रणनीति सन् २००२ देखि २००६ सम्म जम्मा पाँच वर्षका लागि तर्जुमा गरी कार्यन्वयनमा ल्याइएको थियो । त्यसैगरी सन् २००६ मा दोस्रो रणनीतिक योजना सन् २००६ देखि २००८ सम्म तीन वर्षको लागि तर्जुमा गरियो । त्यसपछि भने आयोगले त्यस्तो रणनीतिक योजना बिना नै आफ्ना कामकारवाहीहरूलाई निरन्तरता दिँदै आएको छ । विगतमा केही समयसम्म आयोग पदाधिकारीविहीन रही प्रशासनिक नेतृत्व मार्फत नै आयोगका कार्यहरू सम्पादन हुँदै गए । यसैबीच सन् २०१३ को मे महिनामा आयोगमा नयाँ नेतृत्वको नियुक्तिपछि भने दीर्घकालीन सोच र दृष्टिकोणलाई समावेश गरी आयोगको आगामी कार्यदिशा तय गर्न नयाँ रणनीतिक योजना तर्जुमा हुनु सान्दर्भिक देखियो । यसका अतिरिक्त विगतदेखि विद्यमान लामो संक्रमणकालीन अवस्थाको कारण पनि भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सक्रियता र प्रभावकारिताको आवश्यकता अझ टड्कारो बन्दै गएकोले आयोगका कामकारवाहीलाई थप व्यवस्थित र परिणाममुखी तुल्याउन यो संस्थागत रणनीति तर्जुमा गरिएको हो । आगामी ६ वर्षका लागि आयोगको दीर्घकालीन सोच सहित तर्जुमा गरिएको यस रणनीतिमा समावेश गरिएका रणनीतिक विषयहरूलाई दुई तहमा विभक्त गरिएको छ ।

बृहत्तर रूपमा यस रणनीतिमा चारवटा आधारभूत प्रश्नहरूको उत्तर खोज्ने प्रयास गरिएको छ: (१) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग विगतदेखि कुन पृष्ठभूमिबाट आएको हो ? (२) आयोग हाल कहाँ छ ? (३) आगामी दिनमा आयोग कहाँ पुग्ने हो ? र (४) आगामी दिनमा पुग्न तय गरिएको गन्तव्यमा कसरी पुग्ने हो ? रणनीतिको पहिलो खण्डमा शुरूका दुईवटा प्रश्न र दोस्रो खण्डमा बाँकी दुईवटा प्रश्नको उत्तर खोज्ने प्रयास गरिएको छ ।

वि.सं. २०४७ (सन् १९९०/९१) मा आयोग स्थापना भएदेखि हालसम्म आयोगले मूलतः ३ वटा प्रमुख चरणहरू पार गर्दै आएको छ । विगत लामो समयसम्म पदाधिकारीविहीन रहेको आयोग नयाँ नेतृत्वको आगमनसँगै चौथो चरणमा प्रवेश गरेको भन्न सकिन्छ । आयोगको सबल तथा दुर्बल पक्षहरू तथा अवसर र चुनौतीहरूको विश्लेषणबाट मूलतः यस रणनीतिको तर्जुमा गर्दा ७ वटा महत्वपूर्ण विषयहरूको सम्बोधन हुनुपर्ने देखिएको छ । यी ७ वटा विषयहरूमा-(१) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी निर्धारण (२) आयोगको लागि छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था वा साविककै व्यवस्था अनुसार विभिन्न सेवा समूह अन्तर्गत कार्यरत नेपाल सरकारका कर्मचारीहरूबाटै कार्यसम्पादन गर्ने भन्ने विषय (३) आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि उपयुक्त प्रोत्साहन प्रणाली तथा सुरक्षाको व्यवस्था (४) संगठनात्मक पुनःसंरचना (५) आयोगको संस्थागत क्षमता विकास (६) अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य तथा साभेदारी प्रवर्द्धन र (७) कार्यसम्पादनमा आधारित वस्तुपरक अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको विकास जस्ता कुराहरू रहेका छन् ।

आयोगको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिको लागि विभिन्न ६ वटा रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएको छ । यी रणनीतिहरू अन्तर्गत निरोधात्मक, उपचारात्मक र प्रवर्द्धनात्मक पक्षहरू समेटिएका ३ वटा मुख्य रणनीति र यी मुख्य रणनीतिलाई सहयोग पुऱ्याउन संस्थागत क्षमता विकास, आन्तरिक समन्वय र साभेदारीको प्रवर्द्धन तथा बाह्य सहकार्य र सम्बन्ध विस्तार र विकास गर्ने जस्ता परिपूरक रणनीतिहरू समावेश गरिएका छन् ।

यस संस्थागत रणनीतिमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा कानून परिपालना गराउने प्रमुख निकायको रूपमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई चित्रित गरिएको छ । यसैले आयोगका प्रमुख क्रियाकलापहरू यसैतर्फ परिलक्षित हुनुपर्ने देखिन्छ । कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत आयोगप्रतिको नागरिक विश्वास र यसको छवि उच्च बनाउनुपर्ने देखिन्छ । भ्रष्टाचार विरुद्धका विद्यमान नीति, नियम र कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउने कार्य आयोगको तत्कालीन प्राथमिकताको विषय हुनेछ । भ्रष्टाचार विरुद्धका निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक उपायहरूको कार्यान्वयन र परिचालन आयोगको मध्यकालीन र दीर्घकालीन उद्देश्य हुनेछ । यस अतिरिक्त राजनीतिक क्षेत्रमा विद्यमान विकृतिहरूको नियन्त्रणका लागि आयोगले विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक उपायहरू मार्फत राजनीतिक नेतृत्व र क्षेत्रलाई भ्रष्टाचारका जोखिमहरू र यसको प्रभावका विषयमा आवश्यक जानकारी र चेतना अभिवृद्धि गराउनु पर्ने आवश्यकता समेत महसुस गरिएको छ ।

आयोगलाई एक स्वच्छ र सदाचारयुक्त निकायका रूपमा विकास गरी अन्य निकायहरूका लागि एक नमूनाको रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि आयोगलाई आर्थिक र कार्यगत स्वायत्तता, अनुसन्धान र विकास पद्धतिको प्रवर्द्धन र वस्तुगत कार्यसम्पादन मापन पद्धतिको विकास मार्फत भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने एक प्रमुख निकायको रूपमा परिचालन र विकास गर्नुपर्ने हुन्छ ।

विषय सूची

परिचय	१
खण्ड १ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको स्थिति विश्लेषण	५
• नेपालमा भ्रष्टाचारको विद्यमान स्थितिको विश्लेषण	५
• भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिका	८
• सबल र दुर्बल पक्ष तथा अवसर र चुनौतीहरूको विश्लेषण	१४
• अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका सम्बद्ध सरोकार पक्षको विश्लेषण	१६
• अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका रणनीतिक विषयहरू	१७
खण्ड २ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको संस्थागत रणनीति	२५
• आधारभूत मान्यता र कथनहरू	२५
• नेपालको सदर्थमा केही थप मान्यताहरू	२५
• भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बद्ध विद्यमान नीति तथा रणनीतिहरूबीचको सामञ्जस्यता	२६
• अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको रणनीतिक गन्तव्य	२७
• दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य	२८
• अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका संस्थागत रणनीतिहरू	३२
निष्कर्ष	४१
तालिकाहरूको सूची	४४
अनुसूचीहरू	५२

परिचय

भ्रष्टाचारले मानव जीवन र राष्ट्रिय विकासका हरेक प्रयासमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने हुनाले यसको नियन्त्रणका लागि भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा कार्यरत राष्ट्रियस्तरका निकायहरूबाट सम्पादन हुने कार्यको प्रभावकारिता र सफलता समग्र एवम् समन्वयात्मक रणनीति तथा यसमा समावेश गरिएका निरोधात्मक उपाय सम्बन्धी व्यवस्था, भ्रष्टाचारको पहिचान तथा त्यसको अनुसन्धान, तहकिकात र भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक चेतना अभिवृद्धि गर्ने विविध पक्षहरूमा निर्भर रहेको हुन्छ (संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम, सन् २००५)। तर केवल भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीतिको तर्जुमाले मात्र यसको सफलता सुनिश्चित गर्न सकिदैन। यद्यपि, भ्रष्टाचार विरुद्धको दिशानिर्देश र गन्तव्य तय गर्न रणनीति नै नहुने हो भने यो अझ जोखिमपूर्ण हुन्छ। त्यसैले संक्षेपमा योजनाको तर्जुमा नै नहुनु भनेको असफलता तर्फको यात्रा हो भने योजना सहित अधि बढेमा नियोजित कार्यसम्पादनलाई सहजीकरण गर्ने अनुमान गर्न सकिन्छ।

विगतमा करिब ६ वर्ष (अक्टोबर २००६ देखि मे २०१३) सम्म पदाधिकारीविहीन भएको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा नेपाल सरकारले प्रमुख आयुक्त र आयुक्तको नियुक्ति गरिसकेपछि आयोगका कामकारवाहीले सक्रियता पाउने अपेक्षा गरिएको छ। आयोगमा पदाधिकारीहरूको नियुक्तिसँगै भ्रष्टाचार विरुद्धको नेपाल सरकारको राष्ट्रिय नीति तथा नयाँ नेतृत्वको दूरदृष्टि र प्रतिबद्धतालाई समेत समेटी आयोगको आगामी मार्गचित्रको रूपमा संस्थागत रणनीति तयार गर्ने यो उपयुक्त अवसर भएको छ। नेपाल सरकारले भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीति र कार्ययोजना, २०६५, राष्ट्रिय रणनीति कार्यान्वयनका लागि संस्थागत रणनीति र कार्ययोजनाहरू, २०६६ र भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ समेत तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यी विभिन्न नीति र रणनीतिहरू मध्ये भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ पछिल्लो रणनीतिको रूपमा रहेको छ। यस कार्ययोजनामा नेपालले सन् २०११ फेब्रुअरीमा अनुमोदन गरेको भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिका प्रावधानहरूको कार्यान्वयनका विषयहरू समेटिएका छन्। भ्रष्टाचार विरुद्धका उल्लिखित सबै नीति, रणनीति तथा कार्ययोजनाहरूमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिका र जिम्मेवारीलाई स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ।

विगत लामो समयदेखि मूल नेतृत्वको अभावका कारण भ्रष्टाचार विरुद्धका गतिविधिमा सुस्तता र न्यून सक्रियता रहेकोमा सन् २०१३ को जुलाई र अगष्टमा भएको सक्रियताले आयोगप्रतिको अपेक्षालाई अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुऱ्याएको छ। त्यसैले महारोगको रूपमा रहेको भ्रष्टाचार विरुद्ध आयोगको भूमिका अझ सक्रिय र सशक्त हुनुपर्ने नागरिक अपेक्षा रहेको पाइएको छ। केन्द्रमा मात्र सीमित रहेको आयोगको संरचनालाई विकेन्द्रित र विस्तार गरी २०१३ सेप्टेम्बरमा ५ वटै विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय कार्यालयहरूको स्थापना भइसकेको छ। त्यसैगरी ५ वटा सम्पर्क कार्यालयहरूको स्थापनाका लागि आवश्यक व्यवस्था भइरहेको र ती मध्ये केही कार्यालयको स्थापना भइसकेको छ। आयोगका क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयहरूको विस्तारसँगै आयोग समक्ष केही चुनौतीहरू थपिनुका साथै आयोगको गतिविधि र जिम्मेवारीमा पनि विस्तार हुने देखिन्छ। सम्पर्क कार्यालयहरूमा हुने कार्यचापको वृद्धिसँगै मानव संसाधनको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ। यसबाट थप व्यवस्थापकीय चुनौती पनि थपिने देखिन्छ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले पहिलो रणनीतिको सन् २००२ मा तर्जुमा गरेको थियो । ५ वर्षे रणनीतिको रूपमा ल्याइएको यो रणनीतिमा सन् १९९० मा आयोगको स्थापना भएदेखि आयोग सबैभन्दा सक्रिय भएको अवस्था समेटिएको थियो । यस अवधिमा आयोगको सक्रियतासँगै विभिन्न द्विपक्षीय र बहुपक्षीय विकास साभेदारहरूले सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन र विस्तारमा जोड दिएका थिए । सन् २००५ मा भएको राजनीतिक संक्रमणसँगै भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा विभिन्न समस्याहरू देखापर्नुका साथै खासगरी विकास साभेदारहरूबाट हुने सहकार्य र साभेदारीमा भने संकुचन आएको थियो । केही विकास साभेदारहरूले सहयोगमा कटौती गरेको कारण रणनीतिको कार्यान्वयनमा नकारात्मक प्रभाव परेको थियो ।

सन् २००६ मा आयोगको दोस्रो रणनीतिको रूपमा नेपालको अन्तरिम योजनामा उल्लिखित भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति र रणनीतिहरूसँग सामन्जस्य हुने गरी (सन् २००६-२००८) दोस्रो रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिएको थियो । दोस्रो रणनीतिको समाप्तिसँगै त्यसपछिका वर्षहरूमा दीर्घकालीन रणनीति बिना नै आयोगका कामकारवाहीहरू संचालन हुँदै आएका छन् । तेह्रौं योजना (२०१३-२०१५) को शुरुवातसँगै आयोगको तेस्रो रणनीतिको रूपमा यो संस्थागत रणनीति तर्जुमा गरिएको छ । यस रणनीतिमा भ्रष्टाचार विरुद्ध तेह्रौं योजनामा समावेश गरिएका समग्र राष्ट्रिय उद्देश्य तथा आयोगको नेतृत्वको दूरदृष्टि र दीर्घकालीन सोचलाई समेत समाहित गर्ने गरी आगामी ६ वर्षका लागि यो रणनीति तर्जुमा गरिएको छ ।

आयोगको संस्थागत रणनीतिको रूपमा तर्जुमा भएको यस रणनीतिको विषयमा केही कुराहरू थप स्पष्ट हुनु आवश्यक छ । नेपाल सरकारले सन् २००९, २०१० र २०१२ मा जारी गरेका भ्रष्टाचार विरुद्धका राष्ट्रिय नीति, रणनीति र कार्ययोजनाहरूको सन्दर्भबाट थप द्विविधा हुनु हुँदैन । सामान्यतः विभिन्न मुलुकहरूको अनुभव हेर्ने हो भने भ्रष्टाचार विरुद्धका राष्ट्रिय नीति तथा रणनीतिहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी भ्रष्टाचार विरुद्ध कार्य गर्ने अधिकारसम्पन्न निकायहरूलाई सुम्पिने गरेको पाइन्छ । नेपालको सन्दर्भमा यस किसिमका कार्यहरू प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले गर्दै आएको छ । यस अवस्थाको सिर्जना हुनुमा मूलतः विगत लामो समयसम्म आयोग पदाधिकारीविहीन भएको कारण भ्रष्टाचार विरुद्धका अभियानलाई केही हदसम्म निरन्तरता दिन सकियोस् भन्ने उद्देश्यले यसो गरिएको हुनसक्छ । नेपाल सरकारका सबैजसो भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति, रणनीति र कार्ययोजनाहरूमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति र कार्ययोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख निकायको रूपमा परिकल्पना गरी सोही अनुरूप जिम्मेवारी तोकिएको छ । सन् २०१२ मा तर्जुमा भएको भ्रष्टाचार विरुद्धको निकायगत रणनीति र कार्ययोजनामा समावेश गरिएका १०५ वटा क्रियाकलापहरू मध्ये ३४ वटा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्थाको परिकल्पना गरिएको छ । नेपाल सरकारले भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानका लागि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका माथि उल्लिखित राष्ट्रिय नीति, रणनीति र कार्ययोजनाको सन्दर्भ र आयोगको यस संस्थागत रणनीतिसँग द्विविधा हुनु हुँदैन । यो रणनीति भ्रष्टाचार विरुद्ध आयोगका आगामी कार्यदिशा र क्रियाकलापहरूको मार्गदर्शनको रूपमा विभिन्न उद्देश्यहरू समावेश गरी तर्जुमा गरिएको छ । यस रणनीतिमा नेपाल सरकारले भ्रष्टाचार विरुद्धका विभिन्न नीति, रणनीति र कार्ययोजनाका दस्तावेजहरूमा उल्लेख गरेका प्रमुख दीर्घकालीन लक्ष्य र उद्देश्यहरूलाई ध्यानमा राखी परिपूरक रूपमा आयोगको संस्थागत रणनीति तर्जुमा गरिएको छ ।

यसका अतिरिक्त आयोगको यस संस्थागत रणनीति र आयोगको क्षमता विकास सम्बन्धी रणनीतिका विषयहरू परिपूरक भए पनि एउटै भने होइनन् भन्ने स्पष्ट हुनु जरुरी छ । आयोगको क्षमता विकास सम्बन्धी रणनीति यस संस्थागत रणनीतिको एक परिपूरक उद्देश्यका रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । यस रणनीतिको समग्र

उद्देश्यको कार्यान्वयन तथा आयोगको क्षमता विकासका लागि दीर्घकालीन रूपमा सहयोग पुऱ्याउने हेतुले संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमबाट प्राविधिक सहायता अन्तर्गत छुट्टै परियोजनाको परिकल्पना गरी परियोजना डकुमेण्ट तयार हुने क्रममा रहेको छ ।

यस संस्थागत रणनीतिलाई दुई भागमा विभक्त गरिएको छ । शुरुमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको विद्यमान स्थितिको विश्लेषण गरिएको छ । यस विश्लेषण खण्डलाई विभिन्न उपखण्डमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो खण्डमा नेपालको भ्रष्टाचारको अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ भने दोस्रो खण्डमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिकाको विश्लेषण गरिएको छ । तेस्रो खण्डमा आयोगका सबल तथा दुर्बल पक्षहरू र अवसर तथा चुनौतीहरूको समीक्षा र विश्लेषण गरिएको छ भने यससँगै आयोगका सरोकार पक्षको विश्लेषणात्मक पक्ष समेत समेटिएको छ । आयोगको भूमिका तथा सरोकार पक्षहरूको विश्लेषण लगायतका विषयहरू आयोगका जिम्मेवार पदाधिकारी तथा कर्मचारी र अन्य सरोकार पक्षहरूसँग विभिन्न चरणहरूमा भएका छलफल र अन्तरक्रियाबाट लिइएको हो । अन्त्यमा, आयोगका प्रमुख रणनीतिक विषयहरू समावेश गरिएको छ । यी रणनीतिक विषयहरूलाई नै आयोगको यस रणनीति तर्जुमाको प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ ।

दोस्रो खण्डमा आयोगको मूल नेतृत्वको पदावधिसँग सामन्जस्य हुने गरी आयोगको संस्थागत रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएको छ । यस खण्डमा रणनीतिको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यगत रणनीतिहरू उल्लेख गरिएका छन् । बृहत्तर रूपमा समग्र रणनीतिहरूलाई ३ वटा मूल रणनीति र ३ वटा परिपूरक रणनीतिको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । समग्र रणनीतिक खाकाभित्र रणनीतिक विषयहरू, चुनौतीहरू तथा प्रत्येक रणनीतिका उद्देश्यहरू र ती रणनीतिहरूको कार्यान्वयनबाट प्राप्त नतिजा र उपलब्धिको मापनका सूचकहरूको व्यवस्था गरिएको छ ।

रणनीतिको अन्तिम खण्डमा निष्कर्ष अन्तर्गत रणनीतिका प्रमुख विषयहरूको सारांश प्रस्तुत गरिएको छ । यस रणनीति तर्जुमाको क्रममा उपयोग गरिएका तथ्य र तथ्यांकहरूलाई तालिकाहरूको सूची र अनुसूची खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

खण्ड - १

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण

१. नेपालमा भ्रष्टाचारको विद्यमान स्थितिको विश्लेषण

नेपालमा भ्रष्टाचारको सघनता र व्याप्तता मापनका लागि पर्याप्त तथ्यांकहरू उपलब्ध हुनसक्ने अवस्था छैन । उपलब्ध तथ्यांक पनि पूर्ण छैनन् र ती अद्यावधिक पनि छैनन् । विश्व सन्दर्भमा हेर्ने हो भने भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित धेरै किसिमका तथ्यांकको उपलब्धता रहेको छ । नेपालमा भ्रष्टाचारको स्थिति र यसको प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्ने सन्दर्भमा मूलतः २ किसिमका सूचकहरू: ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेशनलद्वारा प्रकाशन हुने भ्रष्टाचार अनुभूति सूचक र विश्व बैंकद्वारा प्रकाशन हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रण सूचकको उपयोग गरिएको छ (प्यानल १ र २) । सन् २०१३ को भ्रष्टाचार अनुभूति सूचकलाई छोडेर हेर्ने हो भने अन्य वर्षहरूमा दुवै सूचकहरूमा भ्रष्टाचारको अनुभूति सूचकको आधारमा नेपालको अवस्था खस्कदै गएको पाइन्छ । नेपालसँग सम्बन्धित भ्रष्टाचार अनुभूति सूचक सम्बन्धी तथ्यांक सन् २००४ देखि प्राप्त छ । नेपालले त्यसबेलादेखि सन् २०१३ बाहेक अन्य वर्षहरूमा ३ भन्दा कम अंक प्राप्त गरेको छ । ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेशनलका अनुसार ३ अंकभन्दा कम अंक प्राप्त गर्ने राष्ट्रलाई भ्रष्टाचारले व्याप्त मुलुकको रूपमा चित्रित गरेको छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रण सूचक सम्बन्धी भने सन् १९९६ देखि हालको अवधि सम्मको तथ्यांक उपलब्ध छ । चित्र नं. (ख) मा प्रस्तुत गरिए भैं सन् २००२ र २००३ मा भ्रष्टाचार नियन्त्रण सूचकमा केही सकारात्मक सुधारका संकेतहरू देखिएका थिए । यसको प्रमुख कारण सन् २००२ मा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सक्रियताका कारण यो सम्भव भएको हो भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

भ्रष्टाचार सम्बन्धी अन्य तथ्यांकको स्रोतको रूपमा ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेशनलले प्रकाशनमा ल्याउने ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटरबाट पनि भ्रष्टाचार सम्बन्धी तथ्यांकहरू प्राप्त गर्न सकिन्छ । भ्रष्टाचार अनुभूति सूचकमा नागरिकहरूसँग भ्रष्टाचारको विषयमा अभिमत लिए जस्तै ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटरमा पनि दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित विषयमा सामान्य नागरिकहरूका अनुभूति, अनुभव र विचारहरूलाई सूचक मापनको आधारको रूपमा लिने गरिन्छ । हालसम्म नेपाल सन् २०११ र २०१३ मा गरी दुईपटक ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटरमा समावेश भएको छ । सन् २०११ मा भएको सर्वेक्षण अनुसार करिब ६२.८ प्रतिशत जनताले नेपालमा भ्रष्टाचार बढ्दै गइरहेको जनाएका थिए । यो बढेर सन् २०१३ मा ७२ प्रतिशत पुग्यो । ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटरको आधारमा नेपालमा राजनीतिक दलहरूमा सबैभन्दा बढी भ्रष्टाचार रहेको देखाएको छ जस अनुसार ९० प्रतिशत मानिसहरूले राजनीतिक दलहरू बढी भ्रष्ट भएको अभिमत दिएका थिए । त्यसपछि क्रमशः सार्वजनिक निकाय र पदाधिकारीहरू (८५ प्रतिशत), प्रहरी (८० प्रतिशत), संसद (७९ प्रतिशत) रहेको तथ्यांकले देखाएको छ । नागरिकहरूले सार्वजनिक वस्तु र सेवा प्राप्त गर्ने क्रममा अनुभूत गरेका अन्य भ्रष्टाचार हुने स्थानहरूमा राजस्व, मालपोत, न्यायिक क्षेत्र तथा कर प्रशासन संचालन गर्ने निकायहरू रहेका छन् (तालिका १) ।

प्रत्यक्ष रूपमा भ्रष्टाचारको आयतन र परिमाणको मापन गर्ने विधिका अतिरिक्त भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विद्यमान नीतिगत र संरचनागत संरचनाहरूको उपलब्धताको आधारमा पनि यसको मापन गर्न सकिन्छ। यी विभिन्न सूचकहरू मध्ये विश्व सदाचार सूचक (Global Integrity Index) एक सूचक हो। विश्व सदाचार सूचकको सन्दर्भमा नेपालको सन् २००६ देखि २००९ सम्मका तथ्यांक उपलब्ध छन्। सन् २००६ को तथ्यांकको आधारमा नेपालमा बढी भ्रष्टाचार हुने कारण सदाचार सूचक न्यून रहेको राष्ट्रको रूपमा देखिन्छ (तालिका १) यसपछि नेपालको स्थितिमा केही सुधार भएको देखिए पनि यसमा निरन्तरता दिन नसकेको कारण सदाचार सूचकमा कमजोर राष्ट्रको रूपमा नै रहेको देखिन्छ।

नेपालको सन्दर्भमा भ्रष्टाचार कुनै नयाँ समस्या नभएर यो ऐतिहासिक कालदेखि नै समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ। नेपालमा ऐतिहासिक कालखण्डदेखि नै विभिन्न शासनकालमा भ्रष्टाचारको परिमाण, स्वरूप, गहनता तथा सघनतामा परिवर्तनहरू देखिएका छन्। राणा शासन काल (सन् १८४७- १९५१) मा भ्रष्टाचार सामान्यतः केही सीमित वर्गमा भने व्याप्त रूपमा रहेको तर यसलाई उजागर गर्न सकिने अवस्था थिएन भने राजाद्वारा निर्देशित पञ्चायत काल (सन् १९६०-१९९०) मा यो वितरणमुखी रहेको पाइन्छ। अर्थात् राज्यको स्रोत साधनको गलत तरिकाले प्रयोग गरी पञ्चायतको विपक्षमा रहेका जनताहरूलाई आफ्नो पक्षमा पार्ने तथा आफू पक्षीय जनतालाई रिभाउन राष्ट्रको स्रोत साधनको अत्यधिक दोहन गर्ने प्रवृत्ति पञ्चायत कालमा थियो। बहुदलीय संसदीय व्यवस्थाको शुरुवात (सन् १९९०-२००६) सँगै भ्रष्टाचार पनि विकेंद्रित भएको पाइएको छ। यस आधारमा भन्ने हो भने राजाको शासन काल (सन् १९६०-१९९०) को अवधिमा राजनीतिक स्थायित्व भए पनि यस अवधिमा भ्रष्टाचार बढ्न अझ सहज भएको पाइन्छ। अर्कोतर्फ बहुदलीय संसदीय प्रणाली (सन् १९९०-२००६) मा देखिएको राजनीतिक अस्थिरतासँगै भ्रष्टाचारले मौलाउने अझ बढी अवसर पायो। हालको लम्बिंदो संक्रमणकालीन अवस्थामा अनियमितता र भ्रष्टाचार अझ बढेको पाइएको छ। नेपालमा हरेक समय राजनीतिक परिवर्तनसँगै शासनका पात्रहरू परिवर्तन हुँदै जाँदा भ्रष्टाचार पुरानो पुस्ताबाट नयाँ पुस्तामा सर्दै गएको पाइन्छ। विगत एक दशक भन्दा लामो अवधिको आन्तरिक द्वन्द्व र लम्बिंदो संक्रमणकालले मुलुकको शासकीय क्षमता कमजोर हुँदा दण्डहीनता बढ्नुका साथै अनियमितता र भ्रष्टाचारले भन्नु मौलाउने अवसर पाएको देखिन्छ। यसबाट नेपालमा भ्रष्टाचार केवल व्यक्तिगत तहमा मात्र सीमित नभएर यसले क्रमशः संस्थागत रूप लिँदै गरेको पाइएको छ। यी विभिन्न पृष्ठभूमि र उपलब्ध तथ्यांकहरूको आधारमा निम्न तथ्यहरू निकाल्न सकिन्छ -

(क) गत मे २०१२ मा संविधान सभाको विघटनसँगै मुलुकमा राजनीतिक संक्रमण लम्बिएको थियो। यस संक्रमणको अवधिमा मुलुकका हरेक क्षेत्रहरूमा अनिश्चितता, अस्थिरता र असुरक्षा बढेको महसुस भएको छ। खासगरी आन्तरिक द्वन्द्वपछि भएको विस्तृत शान्ति सम्झौतामा विश्वका विरलै मुलुकमा उल्लेख हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी प्रावधान समेटिनुको एक प्रमुख कारण राजनीतिक संक्रमणकालमा भ्रष्टाचार बढ्दै गएको अनुभव भएर नै हो भन्न सकिन्छ। यति हुँदा हुँदै पनि नेपालको राजनीतिक वृत्तमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धता अपेक्षित रूपमा अभिवृद्धि हुन सकेको पाइँदैन। उपयुक्त राजनीतिक संस्कृतिको विकास हुन नसक्दा राजनीतिले व्यवसायको रूप लिए जस्तो देखिन्छ भने पदका लागि राजनीति गर्ने प्रवृत्तिले प्रत्येक राजनीतिक दलहरूमा 'अब मेरो पालो' भन्ने भावना विकास भएको हो की भन्ने जस्तो पाइएको छ। यस आधारमा राजनीतिक क्षेत्रमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि राजनीतिक सहमति र प्रतिबद्धता परिचालन गर्न भने त्यति सजिलो नभएको अवस्था छ।

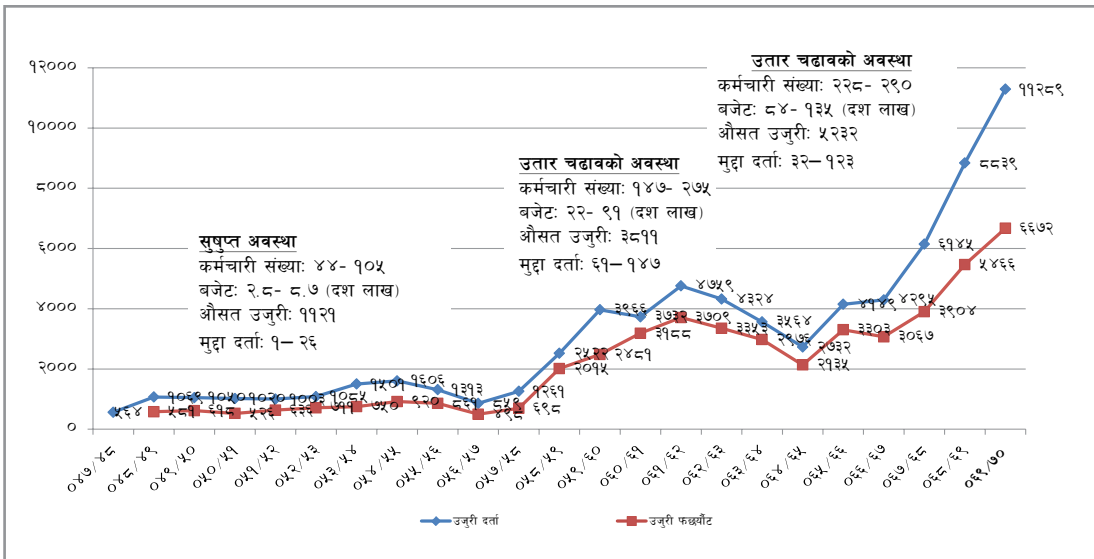
- (ख) विगत एक दशकभन्दा लामो आन्तरिक द्वन्द्वको कारण राज्यका अंगहरूको शासकीय क्षमता र प्रशासनिक क्षेत्र कमजोर भएको छ । साथै विद्यमान कानूनहरूको कार्यान्वयन फितलो हुँदा दण्डहीनता बढ्नुका साथै भ्रष्टाचार मौलाउने अवसर पनि बढेको छ । आन्तरिक द्वन्द्वको समयमा नेपाल अधिराज्यभरका आधाजसो गा.वि.स. भवनहरू क्षतिग्रस्त भएको र यसबाट स्थानीयस्तरमा सेवाप्रवाह प्रभावित भएको थियो । सन् २००२ देखि स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको रिक्तता हुँदा स्थानीय निकायमा विनियोजन हुने अनुदान र बजेट स्थानीय टाठाबाठाहरू र उपभोक्ता समितिका नाममा दुरुपयोग हुने प्रवृत्ति बढेको छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न निकायहरूका कार्यहरूबीच आवश्यक समन्वय र संयोजन हुन नसक्दा कतिपयमा दोहोरोपना र अस्पष्टता देखिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा भ्रष्टाचार विरुद्ध कार्य गर्ने र निगरानी गर्ने निकायहरू केन्द्रकृत छन् भने भ्रष्टाचार भने दिनानुदिन विकेन्द्रित हुँदै गएको पाइन्छ ।
- (ग) विगतदेखिको आन्तरिक द्वन्द्वको प्रभावको रूपमा लुटपाट गर्ने, व्यक्तिको घरजग्गा र भौतिक सम्पत्ति कब्जा गर्ने, जबरजस्ती चन्दा असुली गर्ने, अपहरण गर्ने आदि जस्ता विकृतिहरू व्याप्त देखिएका छन् । साना हतियारहरूको सहज उपलब्धता तथा खुला सिमानालाई थप व्यवस्थित गर्न नसक्दा भ्रष्टाचार र अन्य अपराध गर्ने समूहबीचको साँठगाँठ बढेको महसूस भएको छ ।
- (घ) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, महालेखा परीक्षक, लोक सेवा आयोग, निर्वाचन आयोग, सार्वजनिक लेखा समिति आदि जस्ता निगरानी र अनुगमन गर्ने निकायहरूमा लामो समयसम्म पदाधिकारी नियुक्त हुन नसक्दा ती निकायहरूको भूमिका प्रभावकारी हुनसकेको थिएन । यसको प्रमुख कारण राजनीतिक नेतृत्वमा कानुनी राज्य, सुशासन र भ्रष्टाचार नियन्त्रणप्रति अपेक्षित प्रतिबद्धताको अभाव हो भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।
- (ङ) परिवर्तित सन्दर्भ र राजनीतिक परिवर्तनसँगै विस्तारै शान्ति स्थापना, संघीयता, संविधान सभाको निर्वाचन तथा नयाँ संविधानको निर्माण जस्ता विषयहरूले महत्व पाउन थालेपछि भ्रष्टाचार नियन्त्रणको विषय छायामा पर्दै गएको वा यसले जति महत्व पाउनुपर्ने हो सो पाउन सकेको छैन । भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा अपेक्षित तदारुकता नदेखाउने गरिएका कतिपय अवस्थाले यसको पुष्टि गर्दछ ।
- (च) विश्व वित्तीय सदाचार (Global Financial Integrity) द्वारा गरिएको एक अध्ययनको आधारमा सन् २००२ देखि २०११ सम्मको अवधिमा नेपालबाट औसत प्रतिवर्ष करिब ८०.५ करोड अमेरिकी डलर बराबरको रकम गैरकानुनी रूपमा विदेशतर्फ गइरहेको देखाउँछ । सो अध्ययनमा समावेश भएका कुल १४४ देशहरू मध्ये यसरी पूँजी पलायन हुने राष्ट्रहरूमा नेपाल ६६ औँ स्थानमा रहेको छ । यसले नेपालबाट ठूलो परिमाणमा पूँजी पलायन भइरहेको संकेत गर्दछ ।
- (छ) नेपालमा भ्रष्टाचार सम्बन्धी मुद्दाका दोषी उपर गरिने कारवाही जति बढी हुनुपर्ने हो अपेक्षित रूपमा त्यति हुन नसकेको साथै सजाय सम्बन्धी व्यवस्थाहरू पनि परिवर्तित सन्दर्भ अनुरूप परिमार्जन हुन सकेका छैनन् । एकातिर भ्रष्टाचार विरुद्धका मुद्दाको अन्तिम सुनुवाइ र कारवाही ढिलो हुने गरेको छ भने अर्कोतिर कसुरदारलाई दिइने सजाय पनि न्यून रहेको पाइएको छ । त्यसैगरी भ्रष्टाचारका कसुरदारलाई गरिने जरिवानामा २० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्थाले भ्रष्टाचार विरुद्धको कारवाहीलाई सशक्त बनाउनमा खासै सहयोग पुऱ्याउन नसकेको पाइएको छ । कानूनमा भएका यस किसिमका व्यवस्थाले भ्रष्टाचारमा संलग्न व्यक्तिलाई कडा कारवाही गर्नमा बाधा उत्पन्न हुने गरेको देखिन्छ ।

२. भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिका

सन् १९९० मा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको स्थापनादेखि हालसम्मको अवधिमा यसले आफ्नो कामकारवाहीका विभिन्न ४ चरणहरू पार गरेको छ। आयोगले यस अवधिमा पार गरेका ३ वटा चरणहरूलाई देहायको चित्र नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ। सन् १९९०/९१ देखि सन् २०००/२००१ को करिब एक दशकको अवधिमा आयोगको कामकारवाही खासै उल्लेख्य हुन सकेन। यस अवधिमा आयोग सुषुप्त जस्तो अवस्थामा रहेको र आयोगमा पर्ने उजुरीहरूको संख्या पनि न्यून नै रहेको थियो। सन् १९९६/९७ मा आयोगमा परेका उजुरीहरूको संख्या ११ रहेको थियो। यसो हुनुको प्रमुख कारण त्यस बेलासम्म यस निकायमा भ्रष्टाचारजन्य कार्य विरुद्ध अनुसन्धान गर्ने पर्याप्त अधिकारको अभाव हो भन्न सकिन्छ। त्यसैगरी त्यस बेलासम्म आयोगले भ्रष्टाचार विरुद्धका नयाँ कानूनहरूको तर्जुमा र विकासका लागि महत्वपूर्ण समय खर्चिनुपरेको थियो। यस अतिरिक्त नेपाल सरकारका मन्त्रीहरूलाई मन्त्रिपरिषद्को पूर्वस्वीकृति बिना भ्रष्टाचारको अनुसन्धान गर्न नसक्ने व्यवस्थाले पनि आयोगको अधिकार क्षेत्र सीमित गरिदिएको थियो। तर सन् १९९६ मा सम्मानित सर्वोच्च अदालतले भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई प्रमुख निकायको रूपमा थप परिभाषित गरी स्पष्ट गरिदिएपछि आयोगको सशक्तता बढेको हो। यसअघि भ्रष्टाचार नियन्त्रणको सन्दर्भमा विशेष प्रहरी विभाग र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यक्षेत्रको विषयमा अस्पष्टता रहेको थियो।

चित्र नं. १: अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा दर्ता र फछ्यौट उजुरीहरूको संख्या

(०४८/४९- ०६९/७०)

कार्यसम्पादनको आधारमा आयोगको दोस्रो चरण (२००१/०२- २००६/०७) नयाँ प्रमुख आयुक्तको नियुक्तिसँगै शुरु भएको पाइन्छ। यस चरणमा आयोगको कामकारवाहीमा विभिन्न उत्तरचढावहरू देखिएका छन्। सन् २००२ मा नयाँ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐनको तर्जुमा भएपछि आयोगलाई भ्रष्टाचार र अनियमित कार्यको अनुसन्धान र तहकिकात गर्न ऐनले पर्याप्त अधिकार दियो। नयाँ ऐनको कार्यान्वयनसँगै आयोगले

कर्मचारी र राजनीतिक नेतृत्वप्रति विभिन्न कारवाहीहरू प्रारम्भ गर्‍यो । यसको कारण अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगप्रति नागरिकको अपेक्षा र विश्वास बढेको प्रमाणको रूपमा आयोगमा परेका उजुरीको संख्यामा भएको वृद्धिबाट अनुमान गर्न सकिन्छ । यससँगै आयोगको कामकारवाहीमा केही विरोधाभासपूर्ण अभिव्यक्तिहरू आउनुका साथै कतिपय विषयमा गम्भीरतापूर्वक अनुसन्धान हुन नसकेको र उन्मुक्ति दिइएको पनि नसुनिएका होइनन् । सन् २००५ को फेब्रुअरीमा शाही आयोगको गठनसँगै अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिकामा अस्पष्टता तथा कामकारवाहीमा सुस्तता आएको हो । यसैगरी अक्टोबर २००६ मा आयोगका प्रमुख आयुक्तको ६ वर्षे पदावधि समाप्त भएपछि आयोगमा पदाधिकारी नियुक्त हुन नसक्दा पुनः आयोगको कामकारवाहीमा सुस्तता आएको हो ।

तेस्रो चरण अन्तर्गत सन् २००६/०७ देखि २०१२/१३ को अवधिमा आयोगको भूमिका र कार्यक्षेत्रको विषयमा केही अस्थिरता र अस्पष्टता देखापरेको अनुभूत भएको थियो । लम्बिदो राजनीतिक संक्रमण तथा राजनीतिक दलहरूबीच सहमति हुन नसक्दा सरकारले लामो समयसम्म प्रमुख आयुक्त नियुक्ति गर्न सकेन । आयोगमा कार्यरत २ जना आयुक्तहरूको पदावधि पनि अक्टोबर २०१० मा समाप्त भएपछि आयोगका प्रशासकीय प्रमुखले नै आयोगको पदाधिकारीको जिम्मेवारी पनि सम्हाल्नुपरेको थियो । यसो हुँदाहुँदै पनि यस अवधिमा आयोगमा भ्रष्टाचार विरुद्धका उजुरीहरूको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भएको तथ्यांकले देखाउँछ । यसरी भ्रष्टाचार विरुद्धका उजुरीहरू बढ्नुका सम्भाव्य कारणहरूमध्ये (१) राजनीतिक संक्रमणकालमा भ्रष्टाचारजन्य कार्यमा वृद्धि, (२) सर्वोच्च अदालतबाट आयोगको भूमिकाको विषयमा भएको बलियो निर्णय, र (३) आयोगले विद्युतीय माध्यमबाट उजुरी दर्ता गर्ने पद्धतिको विकास हो भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

लामो समयसम्म आयोग पदाधिकारीविहीन रहेपछि सन् २०१३ को मे मा आयोगमा नयाँ नेतृत्व नियुक्त भएपछिको विद्यमान अवस्थालाई आयोगको चौथो चरणको रूपमा बुझ्न सकिन्छ । भूमिका र सहजताको हिसाबले विद्यमान अवस्थालाई पुनः शुरुवात (restarting) को चरण मान्न सकिन्छ । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा आयोगमा प्राप्त हुने उजुरी र ती मध्ये निर्णय भएका उजुरीहरूबीचको अन्तर धेरै छ । यसको प्रमुख कारण आयोगमा उजुरीहरूको संख्यामा वृद्धिसँगै आयोगको क्षमता विकास हुन नसक्नु हो । परिवर्तित सन्दर्भ अनुरूप आयोगको क्षमता विकास गर्न नसक्ने हो भने यसले आयोगको कार्यसम्पादन प्रभावकारितामा प्रभाव पार्नसक्ने देखिएको छ ।

आयोगको कामकारवाहीमा परिमाणात्मक वृद्धि भए पनि गुणात्मक पक्षमा भने अपेक्षित सुधार हुन नसकेको यथार्थता हाम्रो सामु छ । आयोगमा दर्ता हुने उजुरीहरूको संख्या बढेको भए पनि तथ्यपरक र विस्तृत अनुसन्धान गर्नुपर्ने उजुरीहरू ७ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । सन् २००४/०५ देखि २०११/१२ सम्ममा भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयमा भएका अनुसन्धान र तहकिकातमा सफलताको दर ७५ प्रतिशत छ । यसरी देखिएको सफलतामध्येको ठूलो अंश नक्कली प्रमाण-पत्रसँग सम्बन्धित भएको देखिन्छ । दायर भएका कुल मुद्दामध्ये नक्कली प्रमाण-पत्रको हिस्सा ९२ प्रतिशत रहेको छ (तालिका नं.३) भने आयोगबाट विशेष अदालतमा दर्ता भएका मुद्दामध्ये तीन चौथाई नक्कली प्रमाण-पत्रसँग सम्बन्धित छन् । ठूला र गहन्य भ्रष्टाचारजन्य कार्यहरूमा आयोगको अपेक्षित सफलता दर न्यून नै रहेको छ । अकुत सम्पत्ति सम्बन्धी ठूला ६ वटा (२ वटा सर्वोच्च अदालतसम्म पुगेको) मुद्दाहरूको विश्लेषणबाट कुनै पनि मुद्दा अदालतबाट निर्णय हुन औसत ९ वर्षभन्दा बढी समय लागेको तथा ती मुद्दामध्ये करिब ३८ प्रतिशतमा मात्र आयोगलाई सफलता प्राप्त भएको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ । (तालिका नं.४ र ५)

सार्वजनिक पद धारण गरेको पदाधिकारीले गर्ने अनुचित कार्य र अख्तियारको दुरुपयोग सम्बन्धी कारवाहीमा पनि आयोगको कार्यसम्पादन त्यति सन्तोषजनक छैन । सन् २००६ मा INLOGOS द्वारा विभागीय कारवाहीको प्रभावकारिता सम्बन्धी विषयमा भएको एक अध्ययनले आयोगबाट हुने विभागीय कारवाहीको कार्यान्वयन सन्तोषजनक नभएको देखाएको छ । यस अध्ययनका अनुसार (१) कर्मचारीलाई हुने जम्मा विभागीय कारवाहीमध्ये आयोगबाट हुने विभागीय कारवाहीको अंश सानो मात्र रहेको छ (२) विभागीय कारवाहीका लागि लेखी पठाइएकोमा सम्बन्धित निकायबाट सो को कारवाही तुरुन्तै १३ वर्षसम्म समय लागेको पाइयो । (३) आयोगबाट भएका निर्देशनको परिपालना र कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूले खास तत्परता र तदारुकता देखाएको पाइएन । यसको उदाहरणको रूपमा अध्ययनको अवधिमा आयोगले विभागीय कारवाहीका लागि लेखी पठाएका विषयहरूमा जम्मा ४० प्रतिशत मात्र कार्यान्वयन भएको आँकडाबाट नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूले विभागीय कारवाही सम्बन्धी विषय र अन्य विषयमा आयोगबाट भएका निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्न तत्परता नदेखाएको पुष्टि गर्दछ ।

यस बाहेक क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय र जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूले आयोगको प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिम गरेको कामकारवाही पनि सन्तोषजनक छैन । पछिल्ला ११ वर्ष (२००१/०२-२०११/१२) को अवधिमा क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयबाट औसतमा ३३ प्रतिशत उजुरी प्रतिवर्ष फछ्यौट भएको पाइएको छ भने जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट प्रतिवर्ष औसत २४ प्रतिशत मात्र उजुरीहरू फछ्यौट भएको देखिन्छ । आयोगबाट भएको औसत ७५ प्रतिशतको तुलनामा यसलाई न्यून नै मान्नु पर्दछ (तालिका नं. ६) । यस आँकडाको आधारमा क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय र जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट आयोगको प्रत्यायोजित अधिकारको प्रयोग गर्दा आफ्नै जिल्ला वा क्षेत्रका सार्वजनिक पदाधिकारी र कर्मचारीहरूमाथि कारवाही गर्न त्यति सक्रियता नदेखाएको हो कि भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । प्रत्यायोजित अधिकारको प्रयोगबाट देखिएको यस किसिमको परिणामको विश्लेषण र मूल्यांकन पछि नै अगष्ट २०१३ मा आयोगले क्षेत्रीय कार्यालयहरूको स्थापना गर्ने निर्णय गरेको हो ।

नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आयोगबाट निर्वाह भएको भूमिका र आयोगको कार्यसम्पादनमा आधारित भई गरिएका विभिन्न अध्ययन र अनुसन्धानहरूको सारांश देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यी विभिन्न अध्ययन र अनुसन्धानका निष्कर्षहरू त्यति सकारात्मक भने छैनन् । सन् २००२ पछि गरिएका अध्ययन र अनुसन्धानको निष्कर्ष पनि त्यति सन्तोषजनक नदेखिनुले यी विषयहरूमा थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

आयोगको कामकारवाहीको विषयमा विगतमा भएका अध्ययन अनुसन्धानका निष्कर्षहरू

क्र.सं.	अध्ययन, अनुसन्धानको विषय	वर्ष	अनुसन्धान गर्ने निकाय	मुख्य निष्कर्ष
१	अ.दु.अ.आ. र महालेखा परीक्षकको कार्यालयको रणनीतिक कार्यसम्पादनको समीक्षा	१९९९	प्रो.पब्लिक	आयोगप्रतिको नागरिक धारणा त्यति सकारात्मक हुन नसकेको, सम्पन्न र शक्तिशाली व्यक्ति र वर्गप्रति आयोगले खासै सफलता पाउन नसकेको, सन् १९९६ अधिसम्म आयोगले अधिकार सीमित भएर काम गर्न नसकेको जस्तो देखिए पनि सन् १९९६ मा सर्वोच्च अदालतको निर्णयले आयोगलाई अधिकार दिए पछि पनि प्रयोग भने प्रभावकारी हुन नसकेको,
२	भ्रष्टाचार नियन्त्रण र आयोगको भूमिका	२०००	ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेशनल	आयोगबाट हुने कामकारवाहीमा सुस्तता आएको, सफलताको दर न्यून भएको, अनुसन्धान कार्यमा पारदर्शिताको अभाव रहेको र निर्णय ढिलो हुने गरेको । अनुसन्धान र तहकिकातको कार्य कमजोर रहेको, अदालतबाट कानुनको व्याख्या हुने विषयले पनि आयोगको प्रभावकारिता निर्धारण गर्ने देखिएको ।
३	आयोगको क्षमता विकास सम्बन्धी अध्ययन	२००१	नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान र डि.एफ.आई.डि.	आयोगको तत्कालीन अवस्थाको सबल र दुर्बल पक्षहरू तथा अवसर र चुनौतीहरूको विश्लेषण गरी सुधारका लागि थुप्रै सुझावहरू दिइएको थियो । समाजका शक्तिशाली, संभ्रान्त र ठूला मानिसहरूबाट हुने भ्रष्टाचार र अधिकारको दुरुपयोगलाई आयोगको कारवाहीको दायरामा ल्याई आयोगप्रतिको नागरिक विश्वास अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको ।

४	आयोगका कर्मचारीका लागि तालिमको आवश्यकता पहिचान सम्बन्धी अध्ययन	२००५	संगठन विकास केन्द्र	यस अध्ययनले तालिमको आवश्यकतालाई दुई समूहमा वर्गीकरण गरेको थियो । १. सबै महाशाखाका कर्मचारीका लागि आवश्यक पर्ने साभ्ना प्रकृतिको तालिम, २. विभिन्न महाशाखाको कार्यप्रकृति अनुसार विशेष तालिम <u>पहिलो समूह अन्तर्गत (क)</u> भ्रष्टाचार सम्बन्धी कानून, नीति, नियम तथा निर्देशिकाको विषयमा जानकारी, (ख) संचार सीप (ग) अभिलेख व्यवस्थापन र तथ्यांक व्यवस्थापन (घ) कार्यालय व्यवस्थापन आदि विषय <u>दोस्रो समूह अन्तर्गत (क)</u> अनुसन्धान र तहकिकाला सम्बन्धी उपकरण र विधि (ख) मुद्दा तयार गर्ने तथा अभियोजन पत्र तयार गर्ने सम्बन्धी विषय
५	भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि संस्थागत निर्माण: अ.दु.अ.आ. र राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रको प्रभावकारिता सम्बन्धी अध्ययन	२००७	IPRAD/SANEI	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी नयाँ कानून लागू भएको ३ वर्ष अगाडि र ३ वर्ष पछाडिको अवधि समेटी गरिएको यस अध्ययनमा अदालतसँगको समन्वय र सहयोग कमजोर हुँदा आयोगको भूमिका कमजोर भएको निष्कर्ष रहेको छ ।
६	आयोगबाट भएका विभागीय कारवाहीको कार्यान्वयन तथा सो को प्रभावकारिता सम्बन्धी अध्ययन	२००७	INGOLOS/ Pro-Public	विभागीय कारवाहीका लागि आयोगबाट भएका निर्णयहरू मध्ये कतिपयमा कारवाही नगरिएको र कारवाही भएका पनि ढिलो गरी भएको पाइएको छ । कारवाहीका लागि भएको सिफारिस १ महिनादेखि १३ वर्षसम्म मुलतवी राखिएको पाइएको छ । सन् १९९७ देखि २००३ सम्म कारवाहीका लागि भएका १८३ सिफारिस मध्ये ४० प्रतिशत मात्र सरकारबाट कार्यान्वयन भएको पाइएको छ ।

७	अ.दु.अ.आ. को कार्यसम्पादनको प्रभावकारिता सम्बन्धी अध्ययन	२००७	KFA/USAID	अध्ययनको क्रममा आयोगको प्रभावकारिता सम्बन्धमा कुल ३४१ जना व्यक्तिहरूको विचार लिइएको थियो । त्यस मध्ये ५७ प्रतिशतले आयोग प्रभावकारी हुन नसकेको विचार अभिव्यक्त गरेका थिए । उनीहरूका अनुसार अधिकारको दुरुपयोग बढी गर्ने अधिकार सम्पन्न निकाय वा पदाधिकारी र नीतिगत तहमा हुने भ्रष्टाचारमा आयोगले अग्रसर भई कारवाही अगाडि बढाउनु पर्दछ । सबै क्षेत्रको भ्रष्टाचारजन्य कार्यलाई कारवाहीको दायरामा ल्याउन र कारवाही गर्न स्वतन्त्र निकायको स्थापना हुनुपर्दछ, भन्ने सुझाव समेत यस अध्ययनले दिएको छ ।
८	अ.दु.अ.आ. मा राजनीतिक हस्तक्षेप (प्रकाशित हुन बाँकी)	२०१३	भद्र शर्मा	भ्रष्टाचारका विभिन्न मुद्दाको आधारमा यस अध्ययनमा सरकारले कसरी आयोगको कामकारवाहीलाई प्रभावित पारेको छ भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ । यस अन्तर्गत आयोगमा पदाधिकारीहरू लामो समयसम्म नियुक्त नगरेर तथा केही ठूला भ्रष्टाचारजन्य कार्यको अनुसन्धानलाई प्रभावित गरेर आयोगको कामकारवाहीलाई प्रभावित पारेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

स्रोत: विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त तथ्य र तथ्यांक

३. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सबल र दुर्बल पक्ष तथा अवसर र चुनौतीहरू

यस खण्डमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सबल र दुर्बल पक्ष तथा अवसर र चुनौतीहरूको विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ । आयोग पदाधिकारी र सम्बद्ध कर्मचारीहरूसँग विभिन्न समयमा भएका छलफल, अन्तरक्रिया तथा बैठकहरूबाट प्राप्त सूचना, सुभावहरू र पृष्ठपोषणको आधारमा उक्त विश्लेषण गरिएको हो ।

(क) सबल पक्ष

- पर्याप्त संवैधानिक अधिकार र कानुनी संरचनाको व्यवस्था रहेको,
- भ्रष्टाचार विरुद्धको प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा आयोगलाई आत्मसात् गरिएको,
- भ्रष्टाचार सम्बन्धी अपराधहरूको अनुसन्धान र अभियोजनका लागि उपयुक्त अनुभव र क्षमता रहेको निकायको रूपमा आयोग रहेको,
- कार्यक्षेत्रगत स्पष्टता, संसदप्रति उत्तरदायी, राष्ट्रपतिसमक्ष वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने व्यवस्था रहेको
- संस्थागत स्वतन्त्रता तथा कार्यगत स्वायत्तता एवम् प्रमुख आयुक्त र आयुक्तको पदावधि तोकिएको अवस्था,
- स्पष्ट संगठनात्मक संरचना तथा क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयसम्म विस्तारित संगठन संरचना रहेको,
- आफ्नै कार्यालय भवन तथा अन्य पूर्वाधारको व्यवस्था रहेको,
- आवश्यकता अनुसार विज्ञको सेवा लिनसक्ने व्यवस्थासहितको पर्याप्त कर्मचारीको व्यवस्था भएको,
- कर्मचारीहरूलाई प्रोत्साहनको व्यवस्थासहित पर्याप्त वित्तीय स्रोतको उपलब्धता रहेको,
- कर्मचारीहरूको आचारसंहिता तथा आन्तरिक कार्यसम्पादनका लागि कार्यविधिको व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गरिएको,
- दृढ र प्रतिबद्ध नेतृत्व रहेको,

(ख) दुर्बल पक्ष

- कानुनी पक्षका दुर्बलताहरू
 - सार्वजनिक क्षेत्रमा मात्र सीमित क्षेत्राधिकार र कार्यक्षेत्र (निजी क्षेत्र तथा गै.सं.स. मा हुने भ्रष्टाचारलाई आयोगको क्षेत्राधिकारभित्र समेट्न सकिएको छैन),
 - विद्यमान कानुनी संरचनाले भ्रष्टाचारका नवीनतम स्वरूप र आयामलाई समेट्न नसकेको अवस्था छ ।
 - साक्षीको सुरक्षा सम्बन्धी कानूनको अभाव छ ।
 - दण्ड र सजाय अपर्याप्त छ ।
 - भ्रष्टाचार सम्बन्धी उजुरीहरूको अनुसन्धानमा कार्यविधिगत ढिलासुस्ती छ ।
 - आयोगका निर्णयहरूको कार्यान्वयन फितलो छ ।
- आर्थिक पक्षका दुर्बलताहरू
 - स्रोत साधनको अपर्याप्तता,
 - रासायनिक परीक्षणका लागि प्राविधिक प्रयोगशाला, प्राविधिज्ञको अभाव तथा सूचना प्रविधिको न्यून उपयोग

• मानव संसाधन पक्षका दुर्बलताहरू

- दक्ष जनशक्तिको अभाव तथा तालिम र क्षमता विकास सम्बन्धी अवसरको सीमितता
- दक्ष र अनुभव प्राप्त कर्मचारीहरूलाई आयोगमा टिकाइराख्न नसकिएको अवस्था (आयोगमा अन्य निकायहरूबाट कर्मचारीहरू काजमा आउने गरेका कारण),
- कर्मचारीहरूको न्यून उत्प्रेरणा तथा मनोबल
- असमान र असन्तुलित कार्यबोझ

(ग) अवसरहरू

- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि देखिएको सक्रियता र अपरिहार्यता,
- भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिलाई नेपालले अनुमोदन गरिसकेको अवस्था,
- नेपालका भ्रष्टाचार विरुद्धका कानुनी संरचनाहरू तुलनात्मक रूपमा बलियो भएको अवस्था,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि नागरिक समाज, सर्वसाधारण नागरिक तथा संचार जगत लगायत सामाजिक संजालहरूको बलियो सहयोग र सहकार्य,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि बढ्दो अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग, सहकार्य र समन्वय,
- नवीनतम प्रविधिको विकास र प्रयोगको बढ्दो सम्भावना,
- आयोगका क्षेत्रीय तथा सम्पर्क कार्यालयको स्थापना र विस्तार,
- भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयमा अध्ययन र अनुसन्धानको प्रचुर सम्भावना,
- विद्यमान राजनीतिक संक्रमणले राजनीतिक वृत्तमा भ्रष्टाचारप्रति थप सजगता देखाउने अवसर,

(घ) चुनौतीहरू

- आयोगप्रतिको नागरिक अपेक्षा र आयोगको विद्यमान कार्यसम्पादनबाट प्राप्त उपलब्धिबीचको असामञ्जस्यता (आयोगप्रति नागरिक अपेक्षा बढेका कारण उजुरीहरूको संख्या बढेको अवस्था छ भने नागरिकहरूले उजुरीको विषयमा आयोगबाट छिटो निर्णय होस् भन्ने अपेक्षा राख्दछन् ।)
- भ्रष्टाचार विरुद्धको नागरिक चेतनाको कमजोर अवस्था,
- न्यायिक निरूपण सम्बन्धी विषयमा एकरूपता र सामञ्जस्यताको अभाव,
- अदालतबाट हुने फैसलाको पूर्वानुमान गर्न कठिन,
- विभिन्न निकायहरूबीच समन्वयको समस्या,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि राजनीतिक नेतृत्वको इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धताको कमी,
- सामाजिक, आर्थिक मूल्य मान्यताहरूको ह्राससँगै बहु ट्रेड युनियनबाट सिर्जित समस्या तथा सिण्डिकेट एवम् अपराधीलाई राजनीतिक संरक्षण दिने प्रवृत्ति,
- लम्बिंदो राजनीतिक संक्रमण,
- आयोगका कर्मचारी तथा साक्षीहरूको सुरक्षाको अभाव,
- कमजोर संस्थागत स्मरण प्रणाली- कमजोर अभिलेख तथा अनुगमन र मूल्यांकन प्रणाली, सूचना प्रविधिको प्रयोगमा न्यूनता,
- सीमित कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार (नेपाली सेना, अदालत, मन्त्रिपरिषद् लगायतलाई आयोगको क्षेत्राधिकारभित्र समेट्न नसकिएको अवस्था छ भने अर्कोतिर आयोगले विभागीय कारवाहीको सिफारिस मात्र गर्ने तर विभागीय कारवाही गर्न नपाउने व्यवस्थाले विभागीय कारवाही सम्बन्धी आयोगका निर्णयको कार्यान्वयन फितलो देखिएको छ ।),

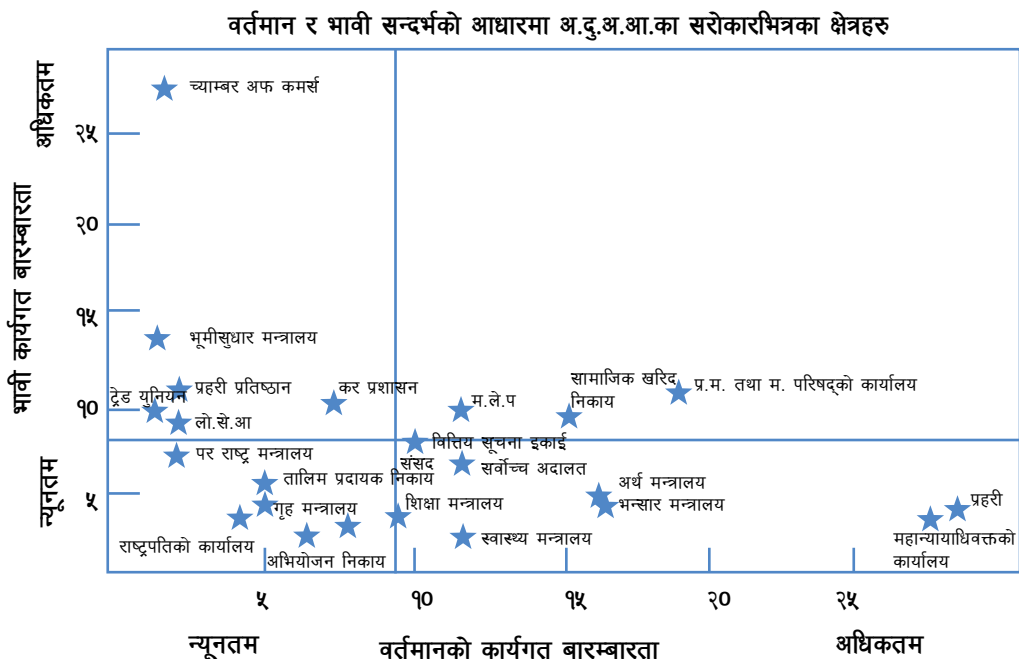
- प्रविधिको विकाससँगै भ्रष्टाचारजन्य अपराधले नयाँ नयाँ स्वरूप र आयाम लिदै गएको भए पनि सो अनुरूपको अनुसन्धान र तहकिकाततर्फ क्षमता विकास गर्न सकिएको छैन ।
- सम्पत्ति फिर्ता गराउने सम्बन्धी विषयमा विभिन्न जटिलताहरू रहेका छन् ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका सम्बद्ध सरोकार पक्षको विश्लेषण

संयुक्त राष्ट्र संघ विकास कार्यक्रम (यु.एन.डि.पि.) ले विकास गरेको विश्लेषण विधिको प्रयोग गरी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग र सम्बद्ध निकायका पदाधिकारीहरूसँग गरिएको छलफल र अन्तरक्रिया तथा सर्वेक्षणको आधारमा आयोगले नियमित निगरानी, अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्नुपर्ने निकायहरूको पहिचान गरिएको छ । उक्त क्रममा सहभागीहरूलाई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले हाल र भविष्यमा नियमित रूपमा अनुगमन र सुपरीवेक्षण गर्नुपर्ने ५ वटा निकायहरू छनौट गर्न लगाइएको थियो । सहभागीहरूबाट पहिचान गरिएका निकायहरूको आधारमा प्राप्त नतिजालाई देहायमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

- समावेश गरिएका दुई दर्जन भन्दा बढी निकायहरू मध्ये कुनै पनि निकायहरू आयोगको क्षेत्राधिकार र अनुगमनबाट बाहिर हुनु नहुने नतिजा प्राप्त भएको छ । यसको आधारमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले सबै निकायहरूमा अनुगमन र निगरानी राख्नुपर्ने देखिएको छ । यस बाहेक सहभागीहरूबाट केही थप निकायहरू समेत उल्लेख भएको अवस्था छ । यी निकायहरू मध्ये राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग, भूमिसूधार तथा व्यवस्थापन विभाग, नापी विभाग, नेपाली सेना लगायत छन् ।

चित्र नं. २ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका सम्बद्ध सरोकार पक्षको विश्लेषण

२. नेपाल प्रहरी तथा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय जस्ता निकायमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले बढी सम्पर्कमा रही कार्य गर्नुपर्ने देखिएको छ । यसैगरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, भन्सार विभाग, अर्थ मन्त्रालय, सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कार्य गर्ने निकाय तथा महालेखा परीक्षकको कार्यालय जस्ता निकायहरूमा पनि आयोगको नियमित अनुगमन र निगरानी रहनुपर्ने देखिएको छ ।
३. उद्योग वाणिज्य संघ जस्ता निकायहरूमा आयोगले भविष्यमा अझ बढी कार्य गर्नुपर्ने नतिजाबाट देखिन्छ । यसले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्य क्षेत्र र क्षेत्राधिकार निजी क्षेत्रसम्म विस्तार हुनु आवश्यक छ भन्ने कुरा थप पुष्टि गर्दछ ।

५. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका रणनीतिक विषयहरू

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको भूमिका र कार्यक्षेत्र एवम् सक्रियताको विषयमा दुई किसिमका अभिमतहरू रहेको पाइन्छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी सहित स्थापना भएको आयोगको भूमिका जति सक्रिय र प्रभावकारी हुनुपर्ने हो त्यति हुन सकेको छैन भन्ने पहिलो पक्षको अभिव्यक्ति रहेको छ । यस तर्कका पक्षधरहरूले उठाएका प्रमुख विषयहरूमा (क) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग साना साना विषयहरूमा अल्झिरहेको छ र यसको परिणामस्वरूप ठूलाठूला विषयहरू पहिचान गर्न सकेको छैन । (ख) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका कामकारवाहीमा पारदर्शिता र निष्पक्षताको अभाव छ (आयोगका कतिपय कामहरू राजनीतिक आग्रहबाट प्रेरित छन् । (ग) आयोगभित्र रहेर काम गर्नेहरूमा बदलाको भावले भ्रम सिर्जना गरेको भन्ने अनुभूति छ । (घ) सर्वसाधारण नागरिकको अभिमत अनुसार आयोगको अनुसन्धान, अभियोजन तथा विभागीय कारवाही सम्बन्धी कार्यमा जति तदारुकता र शीघ्रता हुनुपर्ने हो त्यो हुन सकेको छैन ।

दोस्रो तर्क गर्ने मानिसहरूका अनुसार सन् २००२ पछि अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग बढी सक्रिय रूपमा अघि बढिरहेको अभिमत रहेको छ जसको कारण कर्मचारीतन्त्र र समग्र प्रशासनको तदारुकता र कार्यगत सक्रियतालाई यसले व्यवधान उत्पन्न गरेको भन्ने गरिएको छ । उनीहरूको विचारमा आयोगको नियमित अनुगमन तथा निगरानीको कारण कर्मचारीतन्त्रले जोखिम लिन नचाहने बरु विभिन्न बहानामा माथिल्लो तहमा कार्य र जिम्मेवारी पन्छ्याउने गरेको पाइन्छ । यस किसिमको प्रवृत्तिले कर्मचारीतन्त्रको कार्यसम्पादनलाई प्रभावित बनाउनका साथै ढिलासुस्ती पनि बढेको छ । यस किसिमको विचार स्वयं सरकारी सेवामा कार्यरत कर्मचारी र राजनीतिक क्षेत्रबाट आउने गरेको छ ।

यस आधारमा हालको अवस्थामा आयोगले केही विरोधाभासपूर्ण अवस्थामा काम गर्नु परिरहेको जस्तो देखिन्छ । हुनत आयोगका काम कारवाहीहरूलाई यिनै दुई वटा अवस्थाको दायराभित्र राखेर हेर्न सकेमा सत्यताको नजिक पुग्न सकिन्छ । यसै पृष्ठभूमिको सेरोफेरोमा आयोगको कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिताका लागि केही रणनीतिक विषयहरू देहायमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षेत्राधिकार :

संविधानतः अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई सार्वजनिक क्षेत्रको अनियमितता, भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यको अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने जिम्मेवारी तोकिएको छ । भ्रष्टाचार विरुद्धको कारवाहीको सन्दर्भमा आयोगले विस्तृत छानविन, अनुसन्धान तथा अभियोजन गर्दछ भने अनुचित कार्यको सन्दर्भमा सचेत गराउने

तथा विभागीय कारवाहीको लागि अख्तियारवाला समक्ष लेखी पठाउने गर्दछ । संविधानतः आयोगलाई नियमन तथा कानूनको परिपालनाको विषयमा अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी तोकेको छ । अनुसन्धानका अतिरिक्त आयोगले केही निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू पनि गर्दै आएको छ । निरोधात्मक उपायहरू अन्तर्गत भ्रष्टाचार नियन्त्रणको सन्दर्भमा सरकारले अवलम्बन गर्नुपर्ने विषयहरूमा सरकारलाई सुझाव र निर्देशन दिने, कार्यसंचालन कार्यविधि र निर्देशिकाहरू जारी गर्न लगाउने, आचारसंहिता बनाउन लगाउने तथा केही सुधारात्मक अध्ययन र अनुसन्धानमूलक कार्यहरू गराउने गर्दछ । आयोगबाट सम्पादन हुने प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू अन्तर्गत नागरिकहरूमा जनचेतना अभिवृद्धिका लागि सामुदायिक शिक्षा, पोष्टर, पम्प्लेट, बुलेटिन र जानकारी पत्रहरूको प्रकाशन र वितरण एवम् भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि कार्यरत निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र संचार जगतसँग सहकार्य जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न निकायहरूको संलग्नता रहेको तथा साधन स्रोतको सीमितता रहेको विद्यमान अवस्थामा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा केन्द्रित हुनुपर्ने हुन्छ । आयोगले सबै कार्य एकैसाथ गर्नुभन्दा पनि हाल के गरिरहेको छ भन्ने पहिचान गरी आयोगले नगरी नहुने के हो भन्ने निकर्षण गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आयोगले गर्नेपर्ने के हो ?, गर्न चाहने के हो ? र गर्नसक्ने के हो ? सो को निकर्षण गर्नु आवश्यक छ । आयोगले सम्पादन गर्ने अनुसन्धान र तहकिकात तथा निरोधात्मक एवम् प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरूबीच उपयुक्त सन्तुलन कायम गरी यी विभिन्न कार्यहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ । विद्यमान सन्दर्भमा आयोगको क्षेत्राधिकार सीमित रहेकोले त्यसको विस्तारका लागि आवश्यक व्यवस्था हुन आवश्यक छ । नेपाली सेना, न्यायपालिका, संवैधानिक निकायहरू, निजी क्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरू आयोगको क्षेत्राधिकारबाट बाहिर छन् । यसैगरी भ्रष्टाचारजन्य कार्यको अनुसन्धान र अभियोजनबीच स्पष्ट सीमा निर्धारण गर्ने विषयमा पनि सोच्नुपर्ने अवस्था आएको छ । आयोगको कार्यक्षेत्र सम्बन्धी विषयमा विघटित संविधान सभामा पनि विश्लेषण र विवेचना भएको थियो । पछिल्लो समय विघटन भएको संविधान सभामा आयोगलाई भ्रष्टाचारजन्य कार्यको अनुसन्धान मात्र गर्ने र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई अभियोजन सम्बन्धी जिम्मेवारी दिने गरी संवैधानिक व्यवस्था गर्न प्रस्ताव गरिएको कुराले यसको पुष्टि हुन्छ ।

५.२ कर्मचारीको स्थायित्व र लचकता

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको लागि आफ्नो छुट्टै कर्मचारी हुनुपर्ने हो वा विद्यमान व्यवस्था अनुसारकै विभिन्न सेवा समूह अन्तर्गतका नेपाल सरकारका कर्मचारीहरूबाट पुलमा कर्मचारी ल्याई काम गराउने वा निर्वाह गर्नुपर्ने हो भन्ने विषयको सम्बोधन गर्नुपर्ने विषय अर्को रणनीतिक बहसको विषय हो । यो प्रश्न विगतदेखि विभिन्न समयमा पटक पटक उठ्दै आएको छ । सन् १९९६/९७ तिर आयोगका लागि छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था हुनुपर्ने सुझाव आएको थियो । यसरी आयोगको लागि छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था हुनुपर्ने विषयले महत्व पाउनुको प्रमुख कारण आयोगको काम कारवाही नेपाल सरकारका अन्य निकायको भन्दा फरक प्रकृतिको हुने तथा नेपाल सरकारको अन्य सेवाबाट काजमा कर्मचारी ल्याई कामकाज गराउँदा कर्मचारीको रूचीमा देखिने विरोधाभास तथा विभाजित बफादारिताका कारण आयोगको कार्यसम्पादन प्रभावित हुनसक्ने कुरालाई ध्यानमा राखी यो विषय उठेको हुनुपर्दछ । आयोगका लागि छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था हुनसकेमा कर्मचारीको स्थायित्व हुनुका साथै आयोगको संस्थागत स्मरण पनि बलियो हुनसक्ने अवस्था हुन्छ । अर्कोतर्फ, यस किसिमको व्यवस्थामा विभिन्न विशेषज्ञता भएका कर्मचारीहरूको प्राप्ति र परिचालन गर्ने जस्ता विषयमा भने हालको जस्तो लचकता कायम नहुन सक्दछ । भ्रष्टाचारको पहिचान र यसको अनुसन्धान

एक जटिल विषय भएकोले यसका लागि विशेष दक्षता र क्षमतायुक्त जनशक्ति र विधिको आवश्यकता पर्दछ। भ्रष्टाचारजन्य कार्यको अनुसन्धानका लागि के कस्तो दक्षता र सीप आवश्यक पर्ने हो र के कस्तो विज्ञता आवश्यक पर्ने हो भन्ने कुराको पूर्वानुमान गर्न कठिन हुन्छ। यसैगरी यस्ता कार्य अन्य निकायबाट काजमा खटिएका कर्मचारीहरूबाट गराउँदा देखिनसक्ने जटिलताहरू र समस्याहरू पनि छन्। नेपाल सरकारको विभिन्न सेवा अन्तर्गत कार्यरत जनशक्तिलाई आयोगमा काजमा ल्याई कामकाज गराउँदा कुनै पनि समयमा त्यस्ता कर्मचारीको सुरुवा हुनसक्ने र यसबाट आयोगको अनुसन्धान सम्बन्धी कामकारवाही प्रभावित हुनसक्ने त्यतिकै सम्भावना रहन्छ।

त्यसैगरी अभियोजन सम्बन्धी कार्यका लागि पनि हाल महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका सरकारी वकिलहरूको सेवामा निर्भर रहनुपर्ने अवस्था छ। आयोगको आफ्नै कर्मचारीको व्यवस्था हुन सकेमा कर्मचारीलाई आयोगमा टिकाइराख्न तथा कर्मचारी सम्बन्धी विषयमा संस्थागत स्वायत्तता प्राप्त गर्नसक्ने अवस्था हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ। अर्कोतिर आयोगको लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा जनशक्तिको स्थायित्व र परिचालनमा लचकताबीच सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने चुनौती त्यतिकै टड्कारो रूपमा रहेको देखिन्छ।

५.३ कर्मचारीहरूको सुरक्षा तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था

सामान्यतः भ्रष्टाचार नियन्त्रणको जिम्मेवारी तोकिएका आयोग जस्ता निकायमा कार्यरत जनशक्तिलाई औसत ज्याला वा तलब स्केल भन्दा बढी दरमा पारिश्रमिक उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ। कार्यगत जटिलता र संवेदनशिलताका हिसाबले आयोग जस्ता निकायमा कार्यरत जनशक्तिलाई अरु भन्दा बढी पारिश्रमिक उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यावहारिक पक्ष पनि रहेको छ। भ्रष्टाचार विरुद्धका मुद्दाहरूमा विपक्षीहरूले बहस पैरवीका लागि उच्च पारिश्रमिक दिई वकिलहरू नियुक्त गर्दछन् तर आयोगको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने वकिलहरूले विपक्षीको भन्दा न्यून पारिश्रमिक प्राप्त गर्ने हुनाले आफूलाई हीनता बोध भएको महसुस गर्नसक्ने अवस्था समेत रहन्छ। यसरी विपक्षीको तर्फबाट नियुक्त हुने वकिल र नेपाल सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी गर्ने वकिलबीच रहेको पारिश्रमिकको भिन्नताले कुनै पनि मुद्दामा हुने बहस वा सुनुवाइमा पनि प्रभाव पर्नसक्ने कुरा नकार्न सकिदैन। आयोग कुनै पनि विषयमा मुद्दा दायर गर्नु अधिसम्म सक्रिय रहने तर विपक्षी भने अदालतमा मुद्दा दायर गरिसकेपछि बढी सक्रिय हुने भन्ने आरोप पनि लाग्ने गरेको सन्दर्भ वास्तवमा बहस पैरवी गर्ने व्यक्तिलाई दिइने प्रोत्साहनसँग समेत जोडिएको अनुमान गर्न सकिन्छ। यसबाट भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयको अनुसन्धान र अभियोजनमा प्रोत्साहन प्रणालीको भूमिका र महत्वबारे अवगत गर्नका साथै यसलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने बोध गर्न सकिन्छ।

मूलतः आयोगमा कार्यरत जनशक्तिका लागि प्रोत्साहनको व्यवस्था तथा प्रोत्साहनलाई कर्मचारीको कार्यसम्पादनसँग आबद्ध गर्नुपर्ने विषयको सम्बोधन हुनुपर्ने टड्कारो आवश्यकता छ। प्रोत्साहन प्रणाली अन्तर्गत प्रत्येक कर्मचारीको वृत्ति विकास, तालिम तथा व्यावसायिकता विकासका अवसरहरू एवम् कर्मचारीको सम्मान जस्ता विषयहरू पर्दछन्। यसका अतिरिक्त आयोगमा कार्यरत कर्मचारी र निजका परिवारको व्यक्तिगत सुरक्षा तथा आयोगमा कार्यरत रहेको कारण व्यक्तिगत सुरक्षामा आउनसक्ने सम्भावित जोखिमको न्यूनीकरणका विषयहरू पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण छन्। यसैगरी भ्रष्टाचारजन्य र अनुचित कार्यको सूचनादाता तथा साक्षीको सुरक्षा प्रबन्धका लागि उपयुक्त व्यवस्था हुनुपर्ने विषयको सम्बोधन हुन समेत उतिकै आवश्यक छ।

५.४ संगठनात्मक पुनःसंरचना

आयोगको विद्यमान केन्द्रीय संगठनात्मक संरचना अन्तर्गत ६ वटा अनुसन्धान महाशाखा र प्रहरी महाशाखा, योजना महाशाखा, मुद्दा महाशाखा र प्रशासन महाशाखा सहित अन्य ४ वटा महाशाखाहरू रहेका छन्। विद्यमान ६ वटा अनुसन्धान महाशाखालाई विभिन्न मन्त्रालयहरूको विषय क्षेत्रगत आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ। आयोगको संगठन संरचना सन् २००२ मा स्वीकृत भएको र सोही संरचनामा केही परिवर्तन गरी निरन्तरता दिइएको देखिन्छ। भ्रष्टाचारजन्य कार्यको वस्तुपरक अनुसन्धानका लागि विशेषज्ञताको आवश्यकता पर्ने भए पनि आयोगको विद्यमान संगठन संरचनाले विशेषज्ञता विकासका लागि कमै मात्र अवसर उपलब्ध गराउन सक्ने देखिन्छ। सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी विषयमा गरिने अनुसन्धान र कर प्रशासनसँग सम्बन्धित विषयमा हुने भ्रष्टाचारको अनुसन्धानमा एउटै विधि, प्रक्रिया र विशेषज्ञता उपयुक्त नहुन सक्दछ। त्यसैगरी भूमि प्रशासनसँग सम्बन्धित उजुरीको अनुसन्धानका लागि आवश्यक पर्ने विशेषज्ञताले सम्पत्ति फिर्ता वा विद्युतीय अपराध सम्बन्धी विषयको अनुसन्धानका लागि पर्याप्त नहुन सक्छ। यसैलाई मध्यनजर राखी हालै आयोगमा अनुसन्धान र विकास सम्बन्धी कार्य गर्न छुट्टै शाखाको स्थापना गर्ने विषय समेत उठेको छ। हालै आयोगको क्षेत्रीयस्तरमा विस्तारित संरचनालाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न समेत तिनीहरूमा हुने कार्यचापको आधारमा संगठन संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु उपयुक्त देखिएको छ।

५.५ क्षमता विकास

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सन्दर्भमा क्षमता विकास अर्को रणनीतिक विषय हो। यस अन्तर्गत आयोगको आफ्नै तालिम इकाईको व्यवस्था, स्तरीय कार्यसंचालन कार्यविधि तथा निर्देशिका, सूचना व्यवस्थापन प्रणाली, छुट्टै अनुसन्धान इकाई तथा रासायनिक र प्राविधिक परीक्षणका लागि आफ्नै फोरेन्सिक ल्याबको व्यवस्था जस्ता विषयहरू समेटिएका छन्। विद्यमान अवस्थामा आयोगमा रहेका अधिकृत स्तरका कुल कर्मचारीहरू मध्ये करिब ५० प्रतिशत कर्मचारीहरू न्याय र प्रशासन सेवाका रहेको सन्दर्भमा आयोगमा मानव संसाधनको व्यवस्थापन र सन्तुलन सम्बन्धी विषय पनि त्यतिकै चुनौतीपूर्ण छ। आयोगले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यको प्रकृति र जटिलताको आधारमा आयोगमा विविध र बहुआयामिक विषयको ज्ञान, सीप र दक्षता भएका कर्मचारीहरू आवश्यक पर्दछन्। मानव संसाधनको व्यवस्थापन र परिचालन तथा तिनीहरूको क्षमता विकास जस्ता विषयहरू स्रोत साधनको उपलब्धतामा निर्भर गर्ने हुनाले उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा नै जनशक्तिको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू समावेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

हाल आयोग वित्तीय स्रोत साधनका लागि पूर्णतः नेपाल सरकारमा निर्भर रहनुपर्ने अवस्था विद्यमान छ। पछिल्ला वर्षहरूमा आयोगमा विनियोजन हुने बजेटको आकार र अंशमा वृद्धि भएको (सन् १९९९/१९९२ मा २ करोड ८ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा सन् २०११/१२ मा वृद्धि भएर १३ करोड ५० लाख) भए पनि कार्य चापमा भएको वृद्धिको अनुपातमा बजेटमा वृद्धि हुनसकेको देखिदैन। आयोगलाई आवश्यक पर्ने स्रोत साधन र बजेटको व्यवस्था तथा सो को परिचालनमा स्वायत्तता हुन सकेमा मात्र आयोगको संस्थागत स्वतन्त्रता र कार्यगत स्वायत्तता प्राप्त हुन सक्दछ। त्यसैले आयोगको वित्तीय स्वायत्तताका लागि केही आधार तथा सूचकहरू निर्धारण हुन आवश्यक छ। यसको लागि आयोगको समग्र कार्यसम्पादनको आधारमा बजेटको व्यवस्था तथा जरिवाना स्वरूप असुल उपर गरिएको रकम मध्ये निश्चित प्रतिशत आयोगलाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्न सकिन्छ।

५.६ संस्थागत समन्वय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध

भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्रको रूपमा नेपालले सन् २००३ को डिसेम्बरमा हस्ताक्षर गरेको हो । यस महासन्धिमा भएको व्यवस्था अनुसार नेपालमा भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति, रणनीति तथा क्रियाकलापहरूको संचालन र सो को समन्वय गर्न अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा रहनुपर्ने स्वीकार गरिएको छ । नेपालले महासन्धिमा हस्ताक्षर गरे पनि राजनीतिक संक्रमणका कारण विधायिकाबाट यसको अनुमोदन हुन करिब ८ वर्ष ढिलो भयो । त्यसैगरी आयोग पनि लामो समयसम्म नेतृत्वविहीन रहन पुग्यो । यसको कारण भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीति (२००९), कार्ययोजना (२०१०), भ्रष्टाचार विरुद्धको निकायगत कार्ययोजना तथा भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन कार्ययोजना (२०१२) समेतको तर्जुमा र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले लिँदै आएको छ । यसबाट अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मुलुकको कार्यकारी अन्तर्गत रही कार्यसम्पादन गर्दैरहेको हो कि जस्तो अनुभूति सर्वसाधारणमा पर्न गएको छ । लामो समयसम्म नेतृत्वविहीन रही नयाँ नेतृत्वको नियुक्तिसँगै कार्यसंचालनमा रहेको सवैधानिक आयोगले नै भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयनको समन्वय तथा सहजीकरण र अनुगमन सम्बन्धी कार्य गर्ने व्यवस्था हुन सकेमा भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी अभियानले गति लिने र प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि संलग्न सरकारी निकायहरूको बहलता (अनुसूची १) का कारण विभिन्न निकायका कामकारवाहीबीच अस्पष्टता, दोहोरोपना तथा समन्वयको समस्या देखिएका छन् । कुनै खास विषयमा उजुरीकर्ताले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र, राजस्व अनुसन्धान विभाग तथा सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग समेतमा उजुरी दिनसक्ने अवस्था भए पनि ती निकायबीच आपसी समन्वयको अवस्था कमजोर छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि यी विभिन्न निकायहरूको उपस्थितिले कामकारवाहीमा एकातिर दोहोरोपना हुने मात्र होइन कतिपय सन्दर्भमा यी निकायहरूबीच अन्तरनिकायगत द्वन्द्व पनि देखिएको छ । यस चुनौतीको सम्बोधनका लागि विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी हुनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यी विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय र सहजीकरणका लागि नेतृत्वदायी भूमिकाका लागि अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग नै उपयुक्त संयन्त्र हुनसक्दछ र यो जिम्मेवारी आयोगलाई दिनु उपयुक्त हुन्छ ।

आन्तरिक समन्वयका अतिरिक्त अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले भ्रष्टाचार नियन्त्रणको सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार तथा समन्वयको कार्य समेत निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ । हालसम्म आयोगले एसिया प्रशान्त क्षेत्रको भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियान लगायत केही सीमित अन्तर्राष्ट्रिय सभा, सम्मेलन, कार्यशाला र गोष्ठीहरूमा सहभागितामा मात्र सीमित रहँदै आएको छ । भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपालले गरेका प्रतिबद्धताहरूको कार्यान्वयनका लागि हुने सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन सम्बन्धी विषयलाई पनि त्यतिकै महत्वका साथ जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्य विस्तारको अवसरलाई उपयोग गर्नुपर्दछ । अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विस्तार हुने सम्बन्ध र सम्पर्कले आयोगको कार्य र यसप्रतिको अन्तर्राष्ट्रिय वैधता र छविलाई थप मजबुद बनाउन मद्दत गर्दछ ।

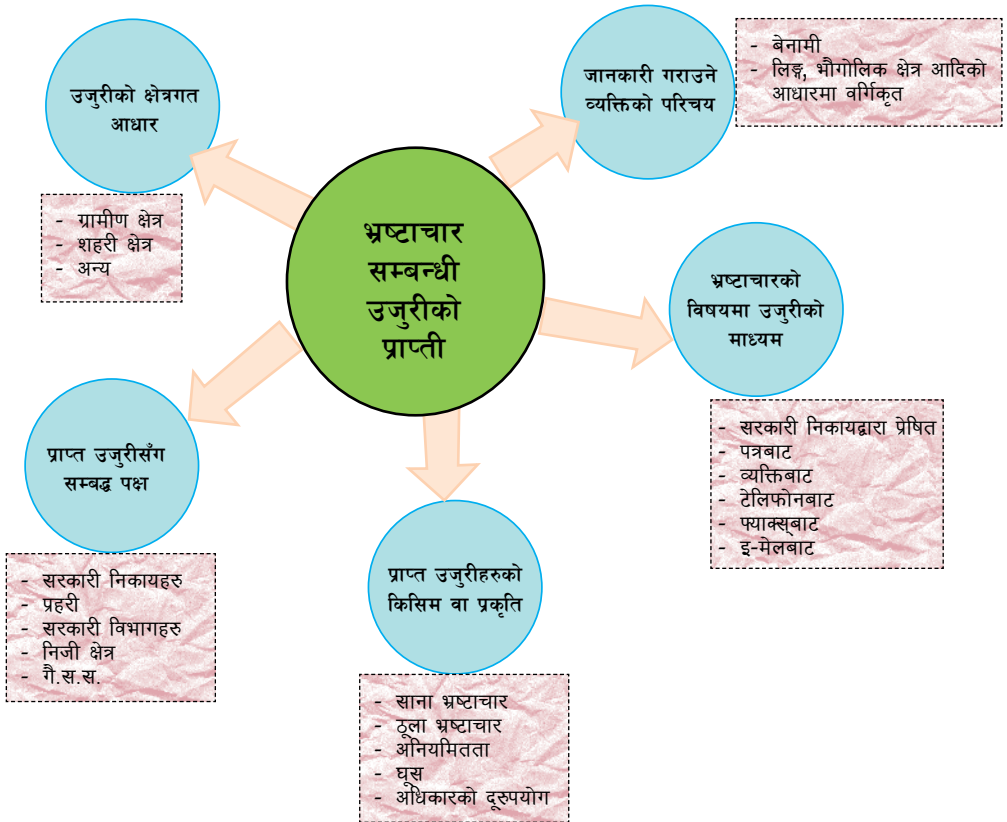
विश्वव्यापीकरणको वर्तमान सन्दर्भमा भ्रष्टाचारको अपराध र समस्या कुनै खास मुलुकको समस्या मात्र नभएर यसले एक सीमारहित अपराधको रूप लिदै गएकोले अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय, सुपुर्दगी, पारस्परिक कानुनी सहायता लगायतका विषयहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विकासले सहयोग पुऱ्याउँछ । नेपालमा सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान ऐनको तर्जुमाको सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय कार्यदलले पटक पटक कालोसूचीमा नेपाललाई राख्न सक्ने जनाएपछि मात्र ऐनको तर्जुमा र परिमार्जन सम्भव भएको सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्यको प्रभाव बारे अवगत गर्न सकिन्छ भने अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा विस्तारले यस्ता चुनौतीहरूको सम्बोधन गर्न सहयोग समेत पुऱ्याउँछ । भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्य प्रवर्द्धनका लागि हाल पर्याप्त सम्भावना रहेको छ । यस अन्तर्गत भ्रष्टाचार विरुद्धका अन्तर्राष्ट्रिय संगठनहरू तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्राज्ञिक निकायहरूसँगको सदस्यता विस्तार गर्न सकिन्छ भने नेपालले भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न क्षेत्रीय संगठनहरूसँगको सम्बन्ध विस्तार गर्नमा समेत जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।

५.७ कार्यसम्पादन मापन तथा अनुगमन

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यसम्पादन मापन सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउनुपर्ने चुनौती टड्कारो रूपमा देखिएको छ । आयोगबाट पेश हुने वार्षिक प्रतिवेदनमा आयोगबाट सम्पादित कार्यको सारांशको रूपमा उजुरी र मुद्दाको विवरण समावेश हुने गरेको छ । यस्ता विवरणहरूमा आयोगमा परेको उजुरीहरूको संख्या, कारवाही वा फछ्यौट भएका उजुरीको संख्या तथा अदालतमा मुद्दा दायर गरिएका मुद्दाको संख्या लगायत आयोगका बैठकको संख्या र आयोगबाट भएका निर्णयहरूको संख्यात्मक विवरण समावेश हुने गरेको छ । कतिपय विषयहरूमा विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरेको संख्या, मुद्दाको सफलता सूचक तथा जरिवाना बापत असुल उपर गरिएको रकम सम्बन्धी परिमाणात्मक विवरणहरू समावेश हुने गरेको भए पनि उजुरी निर्णय हुन लागेको समय र यसको लागत तथा उजुरी व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यदक्षता सम्बन्धी उपलब्धि सूचकहरू भने समावेश गर्न सकिएको छैन । यसैगरी यी सूचकहरू र सो सम्बन्धी तथ्य र तथ्यांकलाई व्यवस्थित गरी तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गर्न पनि सकिएको छैन । विद्यमान सूचना प्रणाली तथा उपलब्धि मापनमा प्रयोग गरिएका विवरणहरूबाट आयोगको वास्तविक कार्यसम्पादनको चित्रण तथा नतिजा र उपलब्धि मापन हुनसक्ने अवस्था छैन ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्ने निकायले प्राप्त उजुरीहरूको विभाजन, छनौट तथा व्यवस्थापन गर्ने प्रभावकारी विधिको सम्बन्धमा देहायको चित्र नं. ३ मा नमूना प्रस्तुत गरिएको छ । हडकडको भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी निकायमा प्राप्त हुने उजुरीहरूलाई सक्षमता परीक्षण सम्बन्धी सूचकको आधारमा (१) आगामी ४८ घण्टामा फछ्यौट भएका उजुरीहरूको प्रतिशत, (२) टेलिफोनबाट प्राप्त विषयलाई तुरुन्त सम्बोधन गरिएको प्रतिशत, (३) एक वर्षभित्र फछ्यौट गरिएका उजुरीहरूको प्रतिशत, (४) आफ्नै संयन्त्रमार्फत सूचना प्राप्त गरी आफ्नै तवरले कारवाही गरिएका विषयहरूको संख्या वा प्रतिशत आदि आधारमा वर्गीकरण

गर्ने गरेको पाइन्छ । तर अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सन्दर्भमा यस प्रकारका सूचकहरू उपयोग गरी उजुरीहरूको वर्गीकरण गर्न सकिएको छैन । नेपालमा भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित उपलब्ध तथ्यांकबाट पनि महत्वपूर्ण तथ्य र तथ्यांकहरू निकाल्न सक्ने सम्भावना भने नभएको होइन । यसका लागि अध्ययन, अनुसन्धान र विकासका लागि सुदृढ संरचना वा अनुसन्धान इकाईको स्थापना र संचालन हुनु आवश्यक छ ।

स्रोत: भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यमा संलग्न निकायहरू, विकास साभेदारहरू र मूल्यांकनकर्ताका लागि मार्गदर्शन, त्रिफिड पेपर, यु प्रोर ।

खण्ड - २

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको संस्थागत रणनीति

खण्ड १ मा उल्लेख भएको नेपालमा भ्रष्टाचारको अवस्था तथा आयोगको विद्यमान स्थितिको विश्लेषणको आधारमा आगामी सन् २०१४ देखि २०१९ सम्म ६ वर्षका लागि आयोगको संस्थागत रणनीति प्रस्ताव गरिएको छ। भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि (सन् २०१२) का प्रावधानहरूलाई कार्यान्वयन सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीतिले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति र रणनीतिहरूको कार्यान्वयनको तीन वर्षीय मूल्यांकन गर्ने जिम्मेवारी तोकिएको छ। यस पृष्ठभूमिमा ६ वर्षका लागि तर्जुमा गरिएको यस संस्थागत रणनीतिहरूलाई प्रथम चरण र दोस्रो चरण गरी विभक्त गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ।

नेपालमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानका केही आधारभूत कथन र मान्यताहरूलाई देहायमा प्रस्तुत गरिएको छ। यी विभिन्न मान्यताहरूको आधारमा विभिन्न रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएको छ। र सो बमोजिमको दूरदृष्टि, दीर्घकालीन सोच र उद्देश्यहरू प्रस्ताव गरिएको छ। रणनीतिमा प्रस्ताव गरिएको दूरदृष्टि, दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य प्राप्तिका लागि यससँगै रणनीतिक खाका प्रस्तुत गरिएको छ।

केही आधारभूत कथन र मान्यताहरू

- भ्रष्टाचारलाई न्यूनीकरण मात्र गर्न सकिन्छ तर यसको निर्मूलीकरण भने सम्भव छैन।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि सबै मुलुकको सन्दर्भमा उपयुक्त हुने एकै किसिमका नीति र रणनीति एवम् उपायहरू हुँदैनन्। यिनीहरूलाई मुलुकको सन्दर्भ अनुरूप उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रण एकै झड्कामा सफल हुनसक्ने अभियान होइन, यो दीर्घकालीन गन्तव्य हो। यो कुनै छोटो दूरीको दौड होइन कि लामो दूरीको अनवरत यात्रा हो।
- खास विषयगत क्षेत्र, तह, कार्य वा गतिविधिमा केन्द्रित रहेर भ्रष्टाचार विरुद्धका अभियान र सो अनुरूपका गतिविधिहरू संचालन गर्न सकेमा उपलब्धमूलक र यी फलदायी हुने सम्भावना बढी हुन्छ।
- नागरिकको सक्रिय सहभागिता र सहकार्यको अभावमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानले अपेक्षित सफलता पाउन सक्दैन।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य, साभेदारी र समन्वय अपरिहार्य रहन्छ।

नेपालको सन्दर्भमा केही थप मान्यताहरू

- नेपालमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धताको कमी छ।
- विद्यमान राजनीतिक संक्रमणको अवस्थाले भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानलाई सशक्त बनाउनमा अवरोध सिर्जना गरेको छ।

- नेपालमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा विकास गरी आयोगप्रति नागरिकको विश्वास र सार्वजनिक छविलाई उच्च बनाउनु आवश्यक छ ।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विद्यमान नीति, नियम, कानून तथा संरचनाले आयोगको कार्यसम्पादन र यसको प्रभावकारितामा अवरोध सिर्जना गरेको छ । आयोगको भूमिका, कार्यक्षेत्र र कार्यसम्पादनको प्रभावकारिताका लागि विद्यमान नीतिगत र संरचनागत विषयमा परिमार्जन गरी क्षेत्राधिकार विस्तार गर्नु आवश्यक छ ।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि सरकारी र सरकारी बाहेकका सरोकार पक्षहरूबीचको सहकार्य र साभेदारीको प्रशस्त सम्भावना छ । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको एकल प्रयासबाट मात्र भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी अभियान उपलब्धिमूलक हुन्छ भन्ने अपेक्षा गर्न सकिदैन यद्यपि आयोगले निर्वाह गर्ने भूमिका भने फरक र महत्वपूर्ण हुने कुरामा दुईमत छैन ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी नीति र रणनीति तथा कानूनहरूबीच सामञ्जस्यता

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको प्रस्तुत संस्थागत रणनीति नेपाल सरकारका भ्रष्टाचार विरुद्धका नीति, रणनीति तथा कार्ययोजना एवम् भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको प्रावधानहरूद्वारा निर्देशित छन् । यसका अतिरिक्त अन्य मार्गदर्शक दस्तावेजहरू निम्नानुसार छन् -

- नेपालको तेह्रौँ योजना (०७०/७१-०७२/७३) को आधार पत्रमा उल्लेख गरिएको भ्रष्टाचार विरुद्धका रणनीति र उद्देश्यहरू,
- भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना,
- नेपाल सरकारको भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीति, २०६५ तथा कार्ययोजना, २०६६ तथा निकायगत कार्ययोजना २०६६,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणको सन्दर्भमा नेपाल सरकारबाट अनुमोदन गरिएका सन्धि, अभिसन्धि र प्रतिबद्धताहरू,

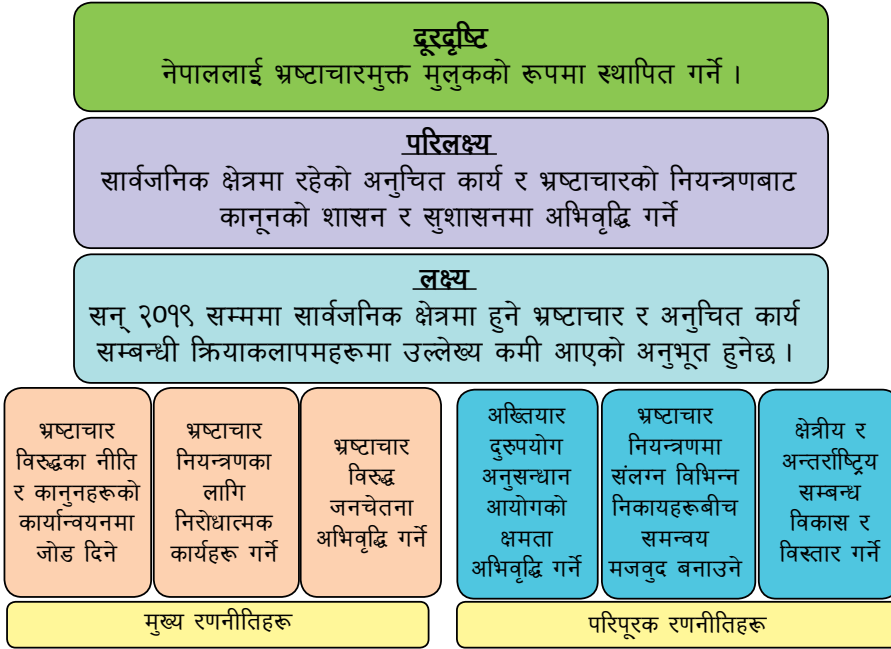
अपेक्षित रणनीतिक गन्तव्य

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको रणनीतिक गन्तव्य तथा मार्गदर्शन देहायमा प्रस्तुत गरिएको छ -

बाट	तर्फ
भ्रष्टाचारजन्य कार्यको सतही परिक्षण र लक्षणमा मात्र जोड	भ्रष्टाचार एक महारोग भएकोले यसको प्रमुख कारणको पहिचान गरी त्यसको सम्बोधन गर्नुपर्छ ।
उपचारात्मक र कारवाहीमा वढी केन्द्रित	निदानात्मक र प्रवर्द्धनात्मक पक्ष समेत समेटिनुपर्ने हुन्छ ।
भ्रष्टाचार एक कानुनी समस्या हो ।	भ्रष्टाचार प्रशासनिक र आर्थिक समस्या पनि हो ।
व्यक्तिगत अभिमुखीकरण (व्यक्तिगत स्वार्थ र मोहलाई रोक्नेतर्फ केन्द्रित)	प्रणालीगत विषयहरू (पद्धति र विधिहरूमा सुधार, भ्रष्टाचार गर्ने अवसर नै दिन नहुने)
सानातिना भ्रष्टाचारजन्य कार्यमा सीमित, राष्ट्रियस्तरमा मात्र सीमित	ठूला भ्रष्टाचार तथा सम्पत्ति शुद्धीकरण जस्ता अन्तर-सीमा अपराधहरू समेत समेटिनुपर्ने
प्रतिक्रियात्मक कार्यविधि र कार्यसम्पादन	स्वसक्रिय कार्यसम्पादन
सूचनाको स्रोतको अस्पष्टता (जनआवाज तथा जनश्रुती)	तथ्यपूर्ण र वस्तुपरक सूचना
भ्रष्टाचारजन्य कार्यतर्फ मात्र केन्द्रित	सार्वजनिक क्षेत्रमा सुधार तथा पारदर्शिता, जवाफदेहिता, नागरिक सहभागिता र सदाचार जस्ता सुशासनका पक्षहरूमा जोड

दूरदृष्टि, परिलक्ष्य र उद्देश्यहरू

यस रणनीतिमा प्रस्ताव गरिएका दूरदृष्टि, दीर्घकालीन लक्ष्य र उद्देश्यहरूलाई देहायको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

दूरदृष्टि :

नेपाललाई भ्रष्टाचारमुक्त मुलुकको रूपमा स्थापित गर्ने ।

उपलब्धि मापनका सूचकहरू

यस संस्थागत रणनीतिको कार्यान्वयनबाट बृहत्तर रूपमा भ्रष्टाचारमुक्त समाजको निर्माण गर्ने दूरदृष्टि राखिएको छ । मुलुकभित्र सरकारी र गैरसरकारी तवरबाट भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न निकायहरू समेत संलग्न रहेको सन्दर्भमा तिनीहरूका प्रयासहरू र यस अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको समन्वय र नेतृत्व समेत आयोगले गर्नुपर्ने हुन्छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रण र सुशासनमा भएको प्रयासहरूको उपलब्धि मापनका लागि नेपालमा केही आधारभूत सूचकहरू उपलब्ध हुनसक्ने सम्भावना छ । यस रणनीतिको दीर्घकालीन उद्देश्य प्राप्तिको मापनका लागि आधार सूचक सहित केही परिसूचकहरू प्रस्ताव गरिएको छ । एसियाका केही मुलुकहरू (मलेसिया, इण्डोनेसिया, दक्षिण कोरिया) मा भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीति कार्यान्वयनका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू राखी कार्यान्वयन गर्ने गरिएको भए पनि नेपालको सन्दर्भमा प्रारम्भिक अवस्थामा नै लक्ष्य निर्धारण गर्न कठिन हुने भएकाले यहाँ केही सूचकहरू मात्र प्रस्ताव गरिएको छ । त्यसैले आयोगको उपलब्धि मापनको लागि यहाँ प्रस्तावित सूचकहरू विद्यमान स्थिति र तिनीहरूमा आएको परिवर्तनको आधारमा उपलब्धि मापन गरिनु उपयुक्त हुन्छ ।

क्र.सं.	सूचक र तिनको अधिकतम अंक	आधार मान	२०१४-२०१६	२०१६-२०१९	तथ्यांकको स्रोत
१	भ्रष्टाचार अनुभूति सूचक (१००)	३१ (२०१३)			ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेशनल
२	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सूचक (१००)	२३.४ (२०१२)			विश्व बैंक
३	व्यवसाय संचालन सूचक (विश्वव्यापी स्तर)	१०५ औं (२०१४)			विश्व बैंक
४	विश्व प्रतिस्पर्धात्मकता सूचक (७)	३.६६ (२०१३-२०१४)			वर्ल्ड इकोनोमिक फोरम
५	कानूनको शासन सूचक (८ वटा सूचकहरूको औसत)	.४९८ (२०१२-२०१३)			वर्ल्ड जस्टिस प्रोजेक्ट
६	विश्व खुशीपना सूचक (१०)	४.१५६ (२०१०-१२)			सस्टेनेबल डेभलपमेण्ट सोलुसन् नेटवर्क

परिलक्ष्य :

सार्वजनिक क्षेत्रमा रहेको अनुचित कार्य र भ्रष्टाचारको नियन्त्रणबाट कानूनको शासन र सुशासनमा अभिवृद्धि गर्ने ।

उपलब्धि मापनका सूचकहरू

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई सार्वजनिक क्षेत्रको भ्रष्टाचार र अनियमित कार्यको अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने जिम्मेवारी सुम्पेको छ । हालसम्मका विद्यमान कानूनले आयोगको क्षेत्राधिकार सार्वजनिक क्षेत्रमा मात्र सीमित गरेकोमा निजी क्षेत्र र गैर सरकारी संस्थालाई पनि आयोगको क्षेत्राधिकारभित्र समेटिनुपर्ने विषयमा नेपाल सरकारले अनुभूत गरिसकेको छ । यदि विद्यमान कानूनमा संशोधन भई निजी क्षेत्र र गैरसरकारी संस्थालाई पनि आयोगको दायरामा ल्याउने हो भने हालको सार्वजनिक क्षेत्र मात्रको व्यवस्थालाई विस्तार गरी निजी क्षेत्र समेत समेटिने गरी यस रणनीतिमा समायोजन हुनुपर्ने देखिन्छ ।

माथि उल्लेख गरिएका विश्व परिसूचकका अतिरिक्त यस रणनीतिको दीर्घकालीन उद्देश्यको प्राप्ति मापनका लागि देहाय बमोजिमका सूचकहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ । रणनीतिको दूरदृष्टिमा उल्लेख गरिए भैं यी सूचकहरूलाई संख्यात्मक लक्ष्यको रूपमा लक्ष्य निर्धारण गर्न कठिन भए पनि यस रणनीतिको कार्यान्वयनको अनुगमनका लागि यी सूचकहरू सहायक सिद्ध हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

क्र.सं.	सम्भाव्य सूचक र तिनको अधिकतम अंक	आधार मूल्य	२०१४-२०१६	२०१६-२०१९	तथ्यांकको स्रोत
१	सरकारी राजस्वमा भएको वृद्धि	रु.२८९ विलियन (२०११/१२)			आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय
२	सरकारी बजेट चुहावटमा कमी	रु.२०४ विलियन (२०६८/६९)			म.ले.प. को वार्षिक प्रतिवेदन
३	बाह्य प्रत्यक्ष लगानीमा भएको वृद्धि	रु.७१४ मिलियन (२०११/१२)			आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय
४	पूँजी पलायनतामा कमी	औसत गैर कानुनी सम्पत्ति पलायन ८०५ अमेरिकी डलर (२००२-२०१२)			ग्लोबल फाइन्यान्सियल इन्टिग्रिटी रिपोर्ट

लक्ष्य

सन् २०१९ सम्ममा सार्वजनिक क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार र अनुचित कार्य सम्बन्धी क्रियाकलापहरूमा उल्लेख्य कमी आएको अनुभूत हुनेछ ।

उपलब्धि मापनका सूचकहरू

यस रणनीतिको लक्ष्य र उद्देश्य मापनका लागि २ किसिमका सूचकहरू प्रयोगमा ल्याउनु उपयोगी हुन्छ । पहिलो किसिमका सूचकहरू ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेसनलबाट प्रकाशित हुने ग्लोबल करप्सन ब्यारोमिटर सम्बन्धी सूचकहरू हुन् । यो सर्वेक्षण प्रत्येक २ वर्षमा गरिन्छ भने नेपाल सन् २०१०/११ र २०१३ मा गरी २ पटक यस सर्वेक्षणमा समावेश भइसकेको छ । आगामी सर्वेक्षणमा नेपाल समावेश हुने वा नहुने विषयमा एकिन गर्न कठिन छ यद्यपि समावेश हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । यदि आगामी ग्लोबल करप्सन ब्यारोमिटर सम्बन्धी सर्वेक्षणमा नेपाल समावेश भएमा यसमा समावेश गरिएका केही प्रमुख विषयहरूलाई रणनीतिको लक्ष्य र उद्देश्य मापन गर्ने सूचकको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । दोस्रो समूह अन्तर्गत केही परिपूरक सूचकहरू विकास गरी उपलब्धि मापन गर्न सकिन्छ । ती विभिन्न सूचकहरू मध्ये केही सूचकहरू देहायमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	सम्भाव्य सूचक र तिनको अधिकतम अंक	आधार मात्र	२०१४-२०१६	२०१६-२०१९	तथ्यांकको स्रोत
१	ग्लोबल करप्सन ब्यारोमिटरका अनुसार भ्रष्टाचार बढेको भन्ने विषयमा रहेको अभिमतको प्रतिशत	७२ प्रतिशत (पछिल्लो २ वर्षमा भ्रष्टाचार बढिरहेको भन्ने रहेको (२०१३)			ग्लोबल करप्सन ब्यारोमिटर सर्वेक्षण, ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेसनल
२	भ्रष्टाचार विरुद्ध सरकारको प्रयास प्रभावकारी नभएको भन्ने अभिमतहरूको प्रतिशत	६७ प्रतिशत (२०१३) (भ्रष्टाचार विरुद्ध सरकारको प्रयास प्रभावकारी नभएको भन्नेहरूको प्रतिशत)			ग्लोबल करप्सन ब्यारोमिटर सर्वेक्षण, ट्रान्स्परेन्सी इन्टरनेसनल
३	आयोगको उजुरी फछ्यौटमा भएको वृद्धि (नक्कली प्रमाण पत्र बाहेक)	८७ प्रतिशत (२०११/१२)			अ.दु.अ.आ. बाट प्राप्त तथ्यांक
४	क्षतिपूर्ति र जरिवानाबाट असुल उपर भएको रकम	रु. १२३.१६ मिलियन (२०११-२०१२)			अ.दु.अ.आ.बाट प्राप्त तथ्यांक
५	विभागीय कारवाहीको कार्यान्वयनमा भएको वृद्धि	४० प्रतिशत			अ.दु.अ.आ.बाट प्राप्त तथ्यांक
६	अनुसन्धान र तहकिकात कार्यको तीव्रता				अ.दु.अ.आ. बाट प्राप्त तथ्यांक
७	नागरिकप्रति अ.दु.अ.आ. को विश्वास	आधारभूत सूचकहरू सर्वेक्षण पछि निर्धारण गर्न सकिने			सर्वेक्षण गरिने

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको प्रस्तावित रणनीतिहरू

यस संस्थागत रणनीतिभित्र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको ६ वटा वृहत्तर रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएको छ। यी मध्ये ३ वटा प्रमुख रणनीतिहरू र ३ वटा परिपूरक रणनीतिको रूपमा राखिएका छन्। प्रमुख रणनीतिहरू भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा मूलतः आयोगले निर्वाह गर्ने प्रमुख ३ किसिमका कार्यहरू (निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक) मा केन्द्रित छन्। परिपूरक रणनीतिहरूले यिनै मुख्य रणनीतिहरूको परिपूरकको रूपमा योगदान पुऱ्याउनेछन्। परिपूरक रणनीति अन्तर्गत क्षमता विकास, भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि संलग्न निकायहरूबीच समन्वय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र साभेदारी प्रवर्द्धन जस्ता विषयहरू समेटिएका छन्। प्रस्तावित रणनीतिको कार्यान्वयनलाई सहज र नियोजित बनाउन कार्यान्वयन कार्ययोजना निर्माण गरिने र यसले यी प्रत्येक रणनीतिका सहायक रणनीतिहरू पहिचान गर्नुका साथै कार्यान्वयनको समय सीमा, उपलब्धि मापनका सूचकहरू तथा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय वा महाशाखा/शाखाको व्यवस्था गरिनेछ। हालै संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमको सहयोगमा आयोगको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी आवश्यकता पहिचान र सहकार्य परिचालन सम्बन्धमा विश्लेषण भइरहेकोले यस रणनीतिका उद्देश्यहरूलाई सो कार्यक्रमको ३ वर्षे कार्यक्रममा समेटिने अपेक्षा गरिएको छ।

मुख्य रणनीतिहरू

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मूलतः ३ वटा रणनीतिक उपायहरूमाफत भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्दछ। ती उपायहरू निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक हुन्। विगतदेखि नै आयोगले यी ३ वटा रणनीतिक उपायहरूबीच संयोजन गर्दै यी कार्यहरू गर्दै आएको छ। यी विभिन्न उपायहरू अवलम्बन गर्दै आएको भए पनि नेपालको सन्दर्भमा भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानमा विभिन्न निकायहरू संलग्न रहेको तथा पर्याप्त साधन स्रोतको अभाव रहेको अवस्थामा आयोगले उपचारात्मक उपायमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ। आयोगलाई संविधानले नै प्रत्याभूत गरेको जिम्मेवारीबाट समेत आयोग भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने प्रमुख निकाय भएकोले यसलाई कानून कार्यान्वयन गराउने र सोको अनुगमन गर्ने नियामक निकायहरूको सुपरिवेक्षकको रूपमा स्वीकार गरिएको छ। तर यसको आशय आयोगले प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक उपायहरू नअपनाउने भन्ने होइन। निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक उपायहरू सँगसँगै संचालन गर्नुपर्ने भए पनि आयोगको उपचारात्मक उपायतर्फ बढी जोड दिनुपर्ने यथार्थता भने नकार्न सकिदैन। कानून कार्यान्वयन गराउने नियामक निकायको रूपमा कार्य गर्दै निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक उपायहरूलाई पनि परिपूरक रूपमा संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ।

यस रणनीति कार्यान्वयनको प्रथम चरण (सन् २०१४-२०१९) मा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले उपचारात्मक उपायहरूमा बढी ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ। यस प्रमुख उद्देश्यलाई पूरा गर्नको लागि देहायको सहायक रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन्।

- भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी विद्यमान ऐन, कानूनको परिमार्जन र आवश्यक कानूनको तर्जुमा गर्ने (यसलाई भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीति तथा भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि कार्यान्वयन कार्ययोजना, २०१२ मा भएका व्यवस्थालाई समेत सम्बोधन गर्ने गरी समेटिनुपर्ने हुन्छ।
- उजुरी दर्ता प्रणालीमा आवश्यक सुधार गर्ने,
- उजुरी व्यवस्थापन प्रणालीमा सुधार गर्ने,

- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि कानून कार्यान्वयनको अनुगमनमा पूर्वसक्रियता अभिवृद्धि गर्ने (भ्रष्टाचारजन्य कार्यको पहिचान, अनुसन्धान तथा सुपरीवेक्षण र अनुगमन),
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न अन्य निकायहरू र कानून कार्यान्वयन निकायबीचको समन्वय प्रभावकारी बनाउने,
- भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयको अध्ययन र अनुसन्धानमा जोड दिने,

आयोगले सम्पादन गर्ने निरोधात्मक उपायहरू अन्तर्गत निम्न कार्यहरू अवलम्बन गरिनेछन्

- भ्रष्टाचारको जोखिमपूर्ण क्षेत्र तथा विद्यमान पद्धतिमा भ्रष्टाचारका प्रमुख कारणहरूको पहिचानमा जोड दिने,
- भ्रष्टाचार न्यूनीकरण र निरोधका लागि सरकारले अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे सरकारलाई नीतिगत सुझाव दिने,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न निकायहरूबाट सम्पादन हुने प्रयासहरूबीच समन्वय र तिनको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने,

आयोगले सम्पादन गर्ने प्रवर्द्धनात्मक उपायहरू अन्तर्गत निम्न कार्यहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धता अभिवृद्धिका लागि अग्रसर हुने,
- सुशासन स्थापना तथा भ्रष्टाचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न प्रयासरत नागरिक समाजमा आधारित विभिन्न निकायहरूसँग सहकार्य प्रवर्द्धन र सहयोग अभिवृद्धि गर्ने,

परिपूरक रणनीतिहरू

माथिका मुख्य रणनीतिलाई सहयोग पुऱ्याउन यस रणनीतिमा ३ वटा परिपूरक रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएका छन् । तिनीहरू निम्नानुसार छन्

- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षमता विकास गर्ने,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा प्रत्यक्ष संलग्न निकायहरू तथा कानून कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने निकायहरू र नागरिक समाजका बीच समन्वय र साभेदारी प्रवर्द्धन गर्ने,
- अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार र साभेदारी प्रवर्द्धन गर्ने,

यी ३ वटा रणनीतिहरू मध्ये आयोगको क्षमता विकास सम्बन्धी विषय पहिलो प्राथमिकतामा पर्दछ । क्षमता विकास अन्तर्गत मानव संसाधन विकास, संगठनात्मक पुनःसंरचना, वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन लगायत कार्यसम्पादन मापन तथा अनुगमन र मूल्यांकन जस्ता विषयहरू समेटिनेछन् । आयोगको क्षमता विकास सम्बन्धी विषयको तुलनामा अन्तरनिकायगत समन्वय र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र साभेदारी प्रवर्द्धनका लागि त्यति धेरै समय, स्रोत साधन र प्रयत्न आवश्यक नपर्ने भएपनि यी विषयहरूलाई पनि सँगसँगै कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

माथि प्रस्तुत गरिएका रणनीतिहरूसँग सम्बन्धित परिसूचक र अन्य विवरणहरू देहायको मेट्रिक्समा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	रणनीतिहरू	प्रमुख विषय र चुनौतीहरू	रणनीतिक उद्देश्य	उपलब्धि मापन सूचकहरू	समयावधि प्रथम चरण: २०१४-१०१६ दोस्रो चरण: २०१६-२०१९
(क) मुख्य रणनीतिहरू					
१	<p>उपचारात्मक पक्ष</p> <ol style="list-style-type: none"> १.१ भ्रष्टाचार विरुद्धका कानूनको कार्यान्वयनमा जोड दिने, १.२ भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी विद्यमान कानूनमा सुधार गर्ने, १.३ उजरी दर्ता प्रणाली र तामेली पद्धतिमा सुधार गर्ने, १.४ उजुरी व्यवस्थापन प्रणालीमा सुधार गर्ने, १.५ कानून कार्यान्वयनको अनुगमनमा पूर्वसक्रियता अभिवृद्धि गर्ने (भ्रष्टाचारजन्य कार्यको पहिचान, अनुसन्धान तथा सुपरिवेक्षण र अनुगमन), १.६ भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न अन्य सरकारी निकायका प्रयासहरूबीच समन्वय गर्ने, १.७ भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्ने, 	<p><u>प्रमुख सार</u></p> <p>बृहत अभियानको रूपमा अधि बढ्ने- नागरिकहरूको अपेक्षाको सम्बोधन तथा विश्वास आर्जन गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोगको सीमित कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार हुनु, • नागरिकले तत्काल नतिजाको अपेक्षा राखेपनि अनुसन्धान, तहकिकात सम्बन्धी कार्य सुरु हुनु, • भ्रष्टाचारको सूचनादाता तथा साक्षीको सुरक्षा सम्बन्धी कानूनको अभाव हुनु, • विभागीय कारवाहीका लागि लोक सेवा आयोगको पूर्व सहमती लिनुपर्ने व्यवस्था हुनु, • भ्रष्टाचार सम्बन्धी पुराना ऐन र कानुनी व्यवस्थाहरू (आरोपितद्वारा अदालतसमक्ष अपराध स्वीकार गरेमा ३० प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था, 	<ul style="list-style-type: none"> • उपयुक्त कानूनको निर्माणद्वारा भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा भ्रष्टाचारजन्य कार्यको पहिचान, अनुसन्धान र तहकिकात एवम् मुद्दाको कारवाहीलाई प्रभावकारी बनाउने, • उच्च जोखिमयुक्त र ठूला भ्रष्टाचारजन्य कार्यमा ध्यान केन्द्रित गरी प्राथमिकता दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> • खासगरी ठूला मुद्दाहरूमा सफलताको उच्च दर (मुद्दाको संख्या, आरोपितहरूको संख्या र स्तर तथा दावी गरिएको र असुल उपर गरिएको रकम, आरोपितहरूबाट असुल उपर गरिएको रकम, मुद्दाको अनुसन्धान र निर्णय हुने अवधिमा भएको कमी, • अनुसन्धान र तहकिकात गरिएका मध्ये अदालतमा दायर भएका मुद्दाहरूको संख्या, • उजुरीको फछ्यौट हुन लाग्ने समय र फछ्यौट भएका उजुरीहरूको संख्या, 	<p>यी क्रियालापहरू प्रथम र दोस्रो चरणमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • नक्कली प्रमाण पत्र, सवारी चालक अनुमती पत्र तथा राहदानी जस्ता सानातिना विषयमा आयोग केन्द्रित रहेको अवस्था, • अकृत तथा गैरकानुनी सम्पत्ति आर्जन जस्ता ठूला मुद्दामा सफलताको दर न्यून हुनु (९१८ प्रतिशत मात्र) जबकि नक्कली प्रमाण पत्र सम्बन्धी मुद्दामा भने (९५ प्रतिशत छ), • व्यक्तिगत तहबाट संस्थागत तहसम्म पुगेको भ्रष्टाचारको अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने 		<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न माध्यमबाट उजुरीकर्ताको नाम उल्लेख गरेर तथा बेनामी रूपमा प्राप्त उजुरीको संख्या, • आयोगको निर्देशन अनुसार कर्मचारीलाई विभागीय कारवाहीको दायरामा ल्याइएको संख्यामा भएको वृद्धि, • भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी कानुनको परिपालना सम्बन्धी सूचकहरू <p>यसका लागि माथि उल्लिखित परिचयकहरू समावेश हुने गरी केही सूचकहरू निर्धारण गर्न सकिन्छ जसमध्ये (क) फछ्छौट भएका भ्रष्टाचार सम्बन्धी उजुरीको प्रतिशत (ख) प्रारम्भिक अनुसन्धानबाट विस्तृत अनुसन्धानका लागि पठाइएका उजुरीहरूको प्रतिशत, (ग) मुद्दा दायर भएको प्रतिशत, (घ) फैसला भएको प्रतिशत</p>
--	---	--	--

<p>१</p>	<p>अष्टाचारको निरोधात्मक पक्ष</p> <p>२.१ अष्टाचारको जोखिम पूर्ण क्षेत्रहरू लगायत पद्धतिगत रूपमा हुने अष्टाचारका कारणहरूको पहिचान गर्ने,</p> <p>२.२ अष्टाचारको निरोधात्मक पक्षका सम्बन्धमा अवलम्बन गर्नुपर्ने विषयहरूबारे सरकारलाई सुभावा र सल्लाह दिने,</p> <p>२.३ अष्टाचार विरुद्ध विभिन्न निकायहरू द्वारा भएका प्रयासहरू र कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने,</p>	<p>प्रमुख सार</p> <p>रोग लागेपछि उपचार गर्नुभन्दा रोग लाग्न नै नदिनु बेश</p> <ul style="list-style-type: none"> अष्टाचार नियन्त्रणमा मुलुकको कार्यपालिका अन्तर्गतको प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय लगायत राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र तथा गैरसरकारी संघसंस्था र टान्सपरेन्सी इन्टरनेशनल जस्ता बहु निकायको संलग्नता, विभिन्न निकायहरूबीच सम्पादित कार्यहरूको दोहोरोपना हटाउने तथा समन्वय गर्ने व्यवस्था, अष्टाचारको निरोधात्मक पक्षलाई प्रशासन सुधारको एक अंगको रूपमा स्वीकार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, अष्टाचार नियन्त्रण र न्यूनीकरणको प्रक्रिया अनन्त तथा बहु सरोकार पक्षहरूको सहकार्यमा मात्र सम्भव हुने, आयोगले निरोधात्मक उपायहरूबारे सुभावा मात्र दिनसक्ने तर यसको कार्यान्वयन भने सम्बद्ध मन्त्रालय र विभागहरू तथा सम्बद्ध निकायहरूबाट हुनुपर्ने, आयोगको निरोधात्मक भूमिका अन्तर्गत कानूनको कार्यान्वयन तथा नीतिगत सुभावहरू मार्फत परिचालित हुनुपर्ने, 	<p>अष्टाचार सम्बन्धी निरोधात्मक उपायहरूको प्रणालीगत रूपमा समन्वय र अनुगमन गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> अष्टाचारका जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरूको पहिचान गर्न तथा अष्टाचार नियन्त्रणका लागि सरकारलाई सुभावा दिने 	<p>प्रमुख विषयहरूमा सरकारलाई आयोगबाट दिएका सुभावा र तिनको कार्यान्वयनमा भएको वृद्धि, अष्टाचारको निरोधका लागि भएका नीतिगत अध्ययन तथा अनुसन्धानमा भएको वृद्धि,</p> <ul style="list-style-type: none"> अष्टाचार निरोधका लागि विभिन्न सरोकार पक्षहरूबीच भएका बैठक, छलफल तथा अन्तरक्रियाहरूमा भएको वृद्धि, 	<p>रणनीति २.१ र २.२ लाई प्रथम चरणमा कार्यान्वयन गरिनेछ भने रणनीति २.३ लाई दोस्रो चरणमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p>
----------	--	--	---	--	---

३	<p>जनचेतना तथा भ्रष्टाचार विरुद्ध शिक्षा</p> <p>३.१ भ्रष्टाचार विरुद्ध राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धता परिचालन गर्ने,</p> <p>३.२ निजामती सेवाका उच्च तहका कर्मचारी, स्थानीय निकायका प्रतिनिधिहरू लगायत सार्वजनिक संस्थानका पदाधिकारीहरूमा भ्रष्टाचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने,</p> <p>३.३ सुशासन स्थापना तथा भ्रष्टाचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न प्रयासरत नागरिक समाजमा आधारित विभिन्न निकायहरूसँग सहकार्य प्रवर्द्धन र सहयोग अभिवृद्धि गर्ने,</p>	<p>प्रमुख सार</p> <p>भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा नागरिक सहभागिता र सहकार्य अपरिहार्य हुन्छ</p> <ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि राजनीतिक प्रतिबद्धता र इच्छाशक्ति तथा आयोगको स्वतन्त्रता र कार्यगत स्वायत्तता आवश्यक हुने, • आयोगप्रतिको जनधारणा तथा राजनीतिक धारणालाई परिवर्तन गरी सहकार्य प्रवर्द्धन हुनुपर्ने, • भ्रष्टाचार विरुद्धको जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू नागरिक समाज, नै.स.स. तथा प्राशिक निकायहरूबाट संचालन गर्न उपयुक्त हुने, • आयोगको भूमिका नीतिगत सुझाव तथा निष्ठा र समन्वयमा बढी केन्द्रित हुनुपर्ने। 	<p>• भ्रष्टाचार विरुद्ध राजनीतिक इच्छाशक्ति तथा प्रतिबद्धता अभिवृद्धि गर्ने,</p> <p>• भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि सरकारी पक्षहरूबीच चेतना अभिवृद्धि गर्ने</p>	<p>• भ्रष्टाचार नियन्त्रणको लागि कार्यमा स्रोत साधनको विनियोजनमा भएको वृद्धि,</p> <p>• राजनीतिक दल तथा तिनका नेतृत्वसँग भएका अन्तरक्रिया र छलफलको संख्या,</p> <p>• ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटर सर्वेक्षण तथा भ्रष्टाचार अनुभूति सूचकमा भएको सुधारको अवस्था,</p> <p>• भ्रष्टाचारको विषयमा संचार माध्यमबाट संप्रिषण हुने सूचना र समाचारमा भएको वृद्धि</p>	<p>रणनीति ३.१ र ३.२ लाई प्रथम चरणमा कार्यान्वयन गरिनेछ।</p>
---	--	--	---	--	---

ख. परिपूरक रणनीतिहरू	४ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षमता विकास ४.१ आयोगको मानव संसाधनको क्षमता विकास गर्ने, ४.२ फोरेन्सिक ल्याब तथा थुना घरको व्यवस्था गर्ने ४.३ व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गर्ने, ४.४ भौतिक संरचनाको निर्माण र विस्तार तथा सवारी साधन व्यवस्था गर्ने, ४.५ आयोगको संगठनात्मक पुनःसंरचना गर्ने, ४.६ कार्यसम्पादन व्यवस्थापन र अनुगमन र मूल्यांकन प्रणालीको स्थापना एवं विकास गर्ने, ४.७ आयोगको वित्तीय व्यवस्थापन प्रणालीमा सुधार गर्ने, ४.८ संस्थागत रणनीतिको कार्यान्वयन पक्षको अनुगमन गर्ने,	आयोगका लागि छुट्टै कर्मचारी आवश्यक पर्ने हो वा हालको व्यवस्था अनुसार नेपाल सरकारका विभिन्न सेवा समूहका कर्मचारीहरू काजमा ल्याई कार्य संचालन गर्नपर्ने भन्ने विषय विगत देखिको बहसको विषय हो । यस विषयलाई सम्बोधन गर्न आवश्यक हुनको कारणहरूमा (क) कर्मचारीलाई आयोगमा नै टिकाई राख्न, (ख) कर्मचारीको उत्प्रेरणालाई उच्च बनाई राख्न, (ग) संस्थागत स्मरणलाई जिवन्त राख्न, (घ) अनुसन्धान कार्यलाई निष्पक्ष र स्वतन्त्र रूपमा संचालन गर्ने, (ङ) कर्मचारीका लागि तालिम र क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	● अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय नीति र रणनीति प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा परिचालन गर्ने, ● आयोगलाई भ्रष्टाचार नियन्त्रणको एक विशिष्टीकृत निकायको रूपमा स्थापित गर्ने, ● आयोगमा योग्य, दक्ष, तालिमप्राप्त तथा प्रतिबद्ध कर्मचारीको विकास गर्ने, ● आयोगलाई वित्तीय स्वायत्तता प्रदान गर्ने	● कर्मचारीको अदली बदलीमा कमी तथा लामो समयसम्म आयोगमा टिकाई रहने स्थितिको सिर्जना, ● आयोगका कर्मचारीहरूको पेशागत दक्षतामा सुधार भई नागरिक विश्वासमा आएको अभिवृद्धि, ● कर्मचारीको कार्य विवरणको उपलब्धता, ● सन्तुलित कार्यबोभ, कर्मचारीको उत्प्रेरण र मनोबलमा भएको वृद्धि, भौतिक पूर्वाधार र संरचनाहरूमा वृद्धि, साधन स्रोत परिचालनमा चुस्तता	रणनीति ४.१, ४.३, ४.५ र ४.६ लाई प्रथम चरणमा र बाँकी रणनीतिहरू दोस्रो चरणमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
		<ul style="list-style-type: none"> ● भ्रष्टाचार विरुद्धको अनुसन्धान र तहकिकातका लागि आयोगको हालको संरचनाबाट विशेषज्ञता विकासका लागि खास सहयोग पुऱ्याउन सकेको छैन । ● हाल आयोगको क्षेत्रीयस्तरमा विस्तारित संरचनाका कार्यहरूको प्रभावकारी सुपरीवेक्षण र समन्वयका लागि उपयुक्त पद्धति र संयन्त्रको निर्माण हुनुपर्दछ । 			

		<ul style="list-style-type: none"> • आयोगप्रतिको नागरिक विश्वास र आयोगको छवि उच्च पार्न तथा आयोगको काम कारवाहीमा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यून गर्न व्यावसायिक दक्षता विकास गर्नका साथै कार्यसम्पादन व्यवस्थापन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने हुन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना एवम् भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि कार्यान्वयन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन अनुगमन • विगतमा आयोगमा लामो समयसम्म पदाधिकारीहरू नियुक्त हुन नसक्दा विभिन्न निकायहरूबीच समन्वय र सहकार्य प्रवर्द्धन हुन नसकेको • भविष्यमा आयोगको कार्यक्षेत्र विस्तार भई निजी क्षेत्र समेत समेटिनुपर्ने सन्दर्भमा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्य प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गर्ने, नागरिक समाजसँग सम्बन्धित जगतसँगको साभेदारी कार्यक्रमहरूको संस्था, निजी क्षेत्र, नागरिक समाजसँग सम्बन्धित तथा संचार जगतसँगको साभेदारी कार्यक्रमहरूको संस्था, निजी क्षेत्रसँग भएको सहकार्य र साभेदारी सम्मतिता (Pact) को संस्था 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
<p>५</p> <p>सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन</p> <p>५.१ भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको अनुमोदनबाट सिर्जित दायित्व निर्वाह गर्न यसका प्रावधानहरूको कार्यान्वयन गर्ने,</p> <p>५.२ सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र विभागहरूमा रहेको भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्पर्क इकाईहरूबीच सम्पर्क र सहकार्य विस्तार गर्ने,</p> <p>५.३ भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गर्ने, • नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि भएका प्रयासहरूबीच समन्वय गर्ने, • भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि निजी क्षेत्र र नागरिक समाजबीच सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गर्ने, • नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि भएका प्रयासहरूबीच समन्वय गर्ने, • भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि निजी क्षेत्र र नागरिक समाजबीच सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गर्ने, • नेपालमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि भएका प्रयासहरूबीच समन्वय गर्ने, • भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि निजी क्षेत्र र नागरिक समाजबीच सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गरिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
<p>६</p> <p>अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्य विस्तार</p> <p>६.१ भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था तथा संगठनहरूसँग सदस्यता प्राप्त गर्ने र सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने,</p> <p>६.२ भ्रष्टाचार विरुद्धको विश्वव्यापी अभियानका लागि विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन, गोष्ठी तथा बैठकहरूमा सहभागिता विस्तार गर्ने,</p> <p>६.३ भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन र बैठकहरूको आयोजना गर्ने,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • निरन्तर अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र साभेदारी प्रवर्द्धनमा फल प्राप्त गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय छवि उच्च पार्न र काम कारवाहीको वैधता पुष्टि गर्न मद्दत पुऱ्याउछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्य प्रवर्द्धनबाट (क) ज्ञान र सीपको विनिमय हुने, (ख) तालिम तथा क्षमता विकासका अवसर प्राप्त हुने, (ग) प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग प्राप्त हुने 	<ul style="list-style-type: none"> • अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय बैठक, सम्मेलन तथा फोरममा भएको सहभागिताको संस्था, नेपालमा आयोजना हुने अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीयस्तरका सम्मेलनको संस्था 	<ul style="list-style-type: none"> • अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र साभेदारी प्रवर्द्धनमा फल प्राप्त गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था, प्राप्त संस्था सदस्यता, प्राप्त संस्था • भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय बैठक, सम्मेलन तथा फोरममा भएको सहभागिताको संस्था, नेपालमा आयोजना हुने अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीयस्तरका सम्मेलनको संस्था 	<ul style="list-style-type: none"> • अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र साभेदारी प्रवर्द्धनमा फल प्राप्त गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था, प्राप्त संस्था सदस्यता, प्राप्त संस्था • भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय बैठक, सम्मेलन तथा फोरममा भएको सहभागिताको संस्था, नेपालमा आयोजना हुने अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीयस्तरका सम्मेलनको संस्था

निष्कर्ष

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग कानूनको कार्यान्वयन तथा परिपालनाको अवस्था अनुगमन गर्ने संवैधानिक निकाय हो । वास्तवमा आयोगको महत्वपूर्ण कार्य कानून परिपालनाको अवस्था अनुगमन गर्नु भएकोले आयोगले यस कार्यलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेमा दुईमत छैन । त्यसैले आयोगको भ्रष्टाचार विरुद्धको रणनीति कार्यान्वयन गर्दा विद्यमान कानूनको परिपालनामा जोड र प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । आयोगको यस उपचारात्मक कार्यका अतिरिक्त आयोगले सम्पादन गर्ने निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यले आयोगको कानून कार्यान्वयन सम्बन्धी मूल कार्यलाई परिपूरक रूपमा सहयोग पुऱ्याउने छन् । सम्बद्ध निकाय र पदाधिकारीहरूबाट कानून कार्यान्वयन गराउने सन्दर्भमा आयोगले निम्न विषयमा ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने छ ।

- नागरिक जीवन र राष्ट्रको लागि ठूलो क्षति पुऱ्याउने तथा ठूलो रकम हिनामिना र भ्रष्टाचार गरिएका ठूलाठूला विषयहरू,
- कानून कार्यान्वयनको सन्दर्भमा २० प्रतिशत जरिवाना छुट दिने विद्यमान कानूनी व्यवस्थाको पुनरावलोकन गर्ने विषय,
- नक्कली प्रमाण पत्र जस्ता विषयका उजुरीहरू छानबिन तथा अनुसन्धान गर्ने कार्य आगामी दिनमा कार्यपालिका अन्तर्गतको उपयुक्त र सक्षम निकायलाई हस्तान्तरण गर्ने विषय,
- विगत लामो समयदेखिका भ्रष्टाचार सम्बन्धी पुराना उजुरीहरूमा आयोग रुमल्लिइरहने अवस्थालाई सम्बोधन गर्न त्यस्ता उजुरीहरूको छानबिन र अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने कार्यलाई चरणबद्ध रूपमा प्राथमिकता दिई उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई फछ्यौट गर्ने उपयुक्त नीति अवलम्बन गर्ने विषय,
- विभिन्न माध्यमबाट आयोगमा परेका उजुरीहरू समयमा नै छानबिन, अनुसन्धान र तहकिकात गरी फछ्यौट गर्न प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । खास उजुरीको निर्णय भइसकेपछि उजुरीकर्ताको नाम थर र ठेगाना उल्लेख भएको भए सम्बन्धित उजुरीकर्तालाई सो को जानकारी गराउने पद्धतिको विकास गरिनेछ । यसबाट आयोगको निर्णय प्रक्रियाको पारदर्शिता र निष्पक्षता प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै भ्रष्टाचार सम्बन्धी उजुरीहरूको अनुसन्धान र तहकिकातका लागि उजुरी छनौट र वर्गिकरण गर्न मद्दत पुऱ्याउनेछ ।
- भ्रष्टाचारका जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरूको पहिचान तथा भ्रष्टाचारजन्य कार्यहरूमाथिको निगरानी र अनुगमन कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाउन निश्चित क्षेत्रहरूमा गोप्य रूपमा निगरानी र अनुगमन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

नेपालमा भ्रष्टाचारको नियन्त्रणका लागि प्रमुख नेतृत्वदायी निकायको रूपमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग भएको सन्दर्भमा आयोगको छविलाई उच्च पार्ने तथा नागरिकको विश्वास र भरोसा प्राप्त गर्नु नै प्रस्तुत रणनीतिको प्रमुख उद्देश्य हुनेछ । आयोगले कानून कार्यान्वयनका लागि सक्रियतापूर्वक कार्य गरी नागरिक विश्वास प्राप्त गरेपछि क्रमशः निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक उपायहरूलाई प्राथमिकताका साथ संचालन गर्नेछ । आयोगले उपचारात्मक, निदानात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरूलाई समानान्तर रूपमा नै संचालन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई मध्यनजर राखी सबै क्रियाकलापहरू यी रणनीतिको कार्यान्वयनमा केन्द्रित गरिनेछ ।

- निदानात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू आयोगको मध्यकालीन र दीर्घकालीन उद्देश्य अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूमा समावेश हुनेछन् । भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा उच्च महत्व राख्ने तथा प्राथमिकताका साथ तत्काल सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू तत्कालीन कार्यहरू अन्तर्गत समावेश हुनेछन् । भ्रष्टाचार

नियन्त्रणका लागि राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रतिबद्धता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता कार्यमा आयोगले विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक व्यवस्थाहरू गर्नेछ ।

- भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी रणनीतिक गन्तव्य र सो अनुरूपको उपलब्धि हासिल गर्नका लागि आयोगको विद्यमान जनशक्तिलाई सोही अनुरूप प्रशिक्षित र दक्षता अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्ने हुन्छ । सदाचार पद्धतिको विकासका लागि आयोगले एक आदर्श निकायको रूपमा उदाहरणीय रूपमा प्रस्तुत हुनेछ । यसका लागि कर्मचारीहरूलाई पर्याप्त तलब भत्ता र सुविधा, कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहनको व्यवस्था, क्षमता विकास र वृत्ति विकासका अवसरहरू, आयोगमा सेवारत रहेको कारण हुनसक्ने सुरक्षा सम्बन्धी जोखिमहरूबाट सुरक्षा तथा आचारसंहिताको पालनामा जोड दिनेछ । आयोगका लागि छुट्टै जनशक्तिको आवश्यकता वा हालको व्यवस्था बमोजिम नै कर्मचारी व्यवस्था गर्ने विषयमा आयोगले विद्यमान जनशक्तिको परीक्षण गरी मानव संसाधनको व्यवस्थापन र विकास सम्बन्धी रणनीतिको विकास गर्ने छ । मानव संसाधनको क्षमता विकासका लागि नियमित रूपमा तालिम तथा प्रशिक्षणमा जोड दिइनेछ ।
- आयोगको अर्को रणनीतिक गन्तव्य (intervention) को रूपमा वित्तीय स्रोत साधनको परिचालनलाई लिइएको छ । आयोगको वित्तीय आत्मनिर्भरता र आर्थिक स्वतन्त्रताको आधारमा नै आयोगको कार्यगत स्वायत्तता र स्वतन्त्रता कायम गर्न मद्दत पुग्दछ । नेपाल सरकारबाट आयोगलाई प्राप्त हुने आर्थिक स्रोत साधनका अतिरिक्त आयोगले थप आर्थिक साधन परिचालनका स्रोत पहिचान गर्नेछ । आयोगले कार्यसम्पादनबाट प्राप्त हुने जरिवाना, क्षतिपूर्ति वा सम्पत्ति फिर्ताबाट प्राप्त हुने रकम मध्ये निश्चित अनुपात आयोगलाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था तर्फ पहल हुनेछ । यसैगरी विभिन्न द्विपक्षीय र बहुपक्षीय विकास साभेदारहरूबाट सहयोग प्राप्त गर्न पहल गरिनेछ ।
- कानून कार्यान्वयन गराउने आयोगको भूमिकालाई अझ प्रभावकारी बनाउनका लागि भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयमा अध्ययन, अनुसन्धानबाट प्राप्त तथ्य र तथ्यांकले मद्दत पुऱ्याउने हुनाले आयोगले आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी भ्रष्टाचारको जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरूको पहिचानको आधारहरू निर्धारण गर्ने र साही अनुरूप आयोगले आफ्ना गतिविधिहरूलाई प्राथमिकीकरण र निर्देशित गर्नेछ । यस कार्यका लागि आयोगमा अर्थशास्त्र, वित्तशास्त्र, बैकिङ, कानून, कम्प्युटर प्रविधि लगायत अनुसन्धान र विकास सम्बन्धी विषय विज्ञहरूको सेवा लिनका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
- आयोगको विद्यमान संगठनात्मक संरचनामा पुनरावलोकन गरी विद्यमान महाशाखाहरूको संरचनामा परिवर्तन गरी सार्वजनिक खरिद, भौतिक पूर्वाधार, राजनीतिक क्षेत्रको आर्थिक गतिविधि, विद्युत्तीय अपराध लगायत सेवा प्रवाह आदि क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापहरूमा विशेषज्ञता विकासका लागि उपयुक्त संरचनाको विकास गरिनेछ । यसबाट विशेष क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित विषयहरूमा अनुसन्धानका लागि विशेषज्ञता विकासको लागि योगदान पुऱ्याउनेछ ।
- आयोगलाई कार्यसम्पादनमा आधारित संगठनको रूपमा विकास गरिनेछ । कार्यसम्पादन व्यवस्थापनमाफर्त आयोगको उपलब्धि मापनका लागि आयोगका कर्मचारीहरू, महाशाखा, शाखा र समग्र आयोगको लागि क्रियाकलाप, नतिजा, प्रतिफल र प्रभाव समेत मापन गर्नसक्ने गरी कार्यसम्पादन व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्न जोड दिइनेछ । कार्यसम्पादन मापनका लागि उपयुक्त प्रणालीको विकासबाट मात्र आयोगमा कार्यसम्पादन संस्कृतिको विकास र प्रवर्द्धन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

- भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको प्रावधानहरूको कार्यान्वयनलाई ध्यान दिदै राष्ट्रिय नीति र रणनीतिहरूको कार्यान्वयनमा आयोगले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न जोड दिइनेछ । यसका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न विभिन्न निकायहरूबीच सहकार्य, समन्वय र साभेदारी प्रवर्द्धन गरिनेछ । भ्रष्टाचार विरुद्ध कार्यरत सबै सरोकार पक्षहरूसँगको सहकार्य र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गरी एकीकृत रूपमा कार्यसंचालन गर्नसकेमा मात्र आयोगको निरो धात्मक भूमिका प्रभावकारी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
- विश्वव्यापीकरणको सन्दर्भमा भ्रष्टाचार एक सीमाविहीन अपराधको रूपमा विस्तार हुँदै गएको ले आयोगले अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय, सहकार्य र साभेदारी विस्तारमा जोड दिनेछ । यसबाट अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा आयोगको छवि उच्च हुनका साथै आयोगको कार्यले वैधानिकता प्राप्त गर्नमा मद्दत पुऱ्याउँछ ।

निष्कर्षमा, भ्रष्टाचार नियन्त्रण गरी सुशासनमा योगदान पुऱ्याउनका लागि आयोगको भूमिका र कार्यसम्पादन प्रभावकारी हुनुपर्नेमा दुई मत छैन । तर यसका लागि सरोकार पक्षहरूको सहयोग र सहकार्य पनि त्यतिकै आवश्यक छ । आयोगको संरचनागत पक्षमा सुधार, मानव संसाधनको विकास तथा कार्यसम्पादन व्यवस्थापन प्रणालीको विकासमाफर्त भ्रष्टाचारको अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने कार्यलाई उद्देश्यमूलक र वस्तुपरक बनाउन सकेमा आयोगका रणनीतिक उद्देश्य प्राप्त हुनसक्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । यस रणनीतिको कार्यान्वयनबाट दीर्घकालीन लक्ष्य प्राप्त गरी सुधारको निरन्तरता कायम राख्ने र निरन्तर रूपमा आयोगप्रतिको जनविश्वास आर्जन गर्ने तथा आयोगको छवि उच्च राख्न मद्दत पुग्ने विश्वास लिइएको छ । यसको परिमाण स्वरूप कानूनको शासन र सुशासन प्रवर्द्धनमा योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

= O =

तालिकाहरूको सूची

तालिका १ : नेपालको भ्रष्टाचारको अनुभूति सम्बन्धी सूचकहरू

वर्ष (सन्)	भ्रष्टाचार अनुभूति सूचक	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सूचक	ग्लोबल करप्सन व्यारोमिटर	विश्व सदाचार सूचक
१९९६	-	६०.५	-	-
१९९८	-	३७.६	-	-
२०००	-	३३.२	-	-
२००२	-	४४.९	-	-
२००३	-	४५.९	-	-
२००४	२.८	२२.०	-	-
२००५	२.५	३२.२	-	-
२००६	२.५	३०.२	-	५०
२००७	२.५	२५.२	-	६०
२००८	२.७	२६.२	-	६४
२००९	२.३	२८.७	-	६७
२०१०	२.२	३०.०	-	-
२०११	२.२	२३.७	६२.८	-
२०१२	२.७	२३.४	-	-
२०१३	३.१	-	७२.०	-

नोट :

- (१) भ्रष्टाचार अनुभूति सूचकमा १० अंक प्राप्त भए भ्रष्टाचारमुक्त र ० अंक भए अति भ्रष्ट मानिन्छ ।
- (२) भ्रष्टाचार नियन्त्रणको सूचकमा ०-१०० को अन्तर रहने र बढी अंक प्राप्त गरेको अवस्थालाई राम्रो मानिन्छ ।
- (३) विश्व सदाचार सूचकले मुलुकभित्र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विद्यमान संयन्त्रको उपलब्धता र सक्रियता देखाउँछ । यसमा बढी अंक प्राप्त गरेको अवस्थालाई राम्रो मानिन्छ ।

तालिका २ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगसँग सम्बन्धित तथ्यांक

वर्ष (सन्)	उजुरी दर्ता	फछ्यौट	मुद्दा दायर	विभागीय कारवाही	सचेत र सुभाब दिइएको संख्या	जम्मा कर्मचारी संख्या	कुल बजेट (रु. दश लाखमा)
१९९०/९१	५६४	-	-	-	-	-	-
१९९१/९२	१०६९	५८१	१	-	११	४४	२.८
१९९२/९३	१०५०	६१८	५	५	९	-	४.१
१९९३/९४	१०२०	५२६	६	१०	९	७४	४.५
१९९४/९५	१००३	६३६	१	२	१८	७२	५.४
१९९५/९६	१०८५	७११	२	८	१५	९४	६.१
१९९६/९७	१५०१	७५०	२२	१२	२१	९४	७.१
१९९७/९८	१६०६	९२०	६	१९	४६	८५	८.८
१९९८/९९	१३१३	८६१	१२	१०	३३	९९	८.९
१९९९/२०००	८५९	४९८	५	१२	२१	१००	९.७
२०००/०१	१२६१	६९८	२६	१२	३०	१०५	८.६
२००१/०२	२५२२	२०१५	६१	१८	८३	१४७	२१
२००२/०३	३९६६	२४८१	१४७	२५	३९	२१५	२८
२००३/०४	३७३२	३१८८	९८	३८	४७	२८९	३९
२००४/०५	४७५९	३७०९	११३	३९	५६	३१२	८६
२००५/०६	४३२४	३३५३	११४	४५	३८	२६७	१५६
२००६/०७	३५६४	२९७६	११५	२९	३२	२७५	९१
२००७/०८	२७३२	२१३५	६५	२८	४५	२८२	८४
२००८/०९	४१४९	३३०३	४७	२९	१४४	२७९	९१
२००९/१०	४२९५	३०६७	३२	१२	१००	२७६	९४
२०१०/११	६१४५	३९०४	६५	५	३३	२७६	१०८
२०११/१२	८८३९	५४६६	१२३	१४	४९	२९०	१३५
२०१२/१३	११२८९	६६७२	९३	८०	२०४	-	-

स्रोत: अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका वार्षिक प्रतिवेदनहरू

तालिका ३ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको मुद्दा सफलता दर (२००४/०५ -२०११/१२)

वर्ष (सन्)	सामान्य सफलता दर	नक्कली शैक्षिक प्रमाण पत्रसँग सम्बन्धित	मुद्दा दायर र सफलता नक्कली शैक्षिक प्रमाण पत्र
२००४/०५	९२.००	८५.००	९४.००
२००५/०६	८२.००	६०.००	९४.८०
२००६/०७	८१.८७	८०.८६	९५.२५
२००७/०८	७४.८०	८३.०७	९४.७०
२००८/०९	६७.४०	७२.००	९४.३४
२००९/१०	५२.९०	७०.४०	८९.६३
२०१०/११	६२.७१	६८.६६	८८.३३
२०११/१२	८८.१४	७७.४८	८८.४८

तालिका ४ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट दायर भएका केही ठूला मुद्दाहरू

क्र.सं.	भ्रष्टाचारको मुद्दाका आरोपी	मुद्दा किनारा लाग्न लागेको समय (वर्ष)	जरिवानाका लागि शुरु दावी (रु.०००००० मा)	फैसला अनुसार को जरिवाना	सफलताको प्रतिशत
१.	चिरञ्जीवी वाग्ले	११	३३.०	२०.३	६१.५२
२.	रामाज्ञ चतुर्वेदी	९	७७.१	१३.९	१८.०२
३.	जयप्रकाश प्रसाद गुप्ता	१०	२०.८	८.४१	४०.४३
४.	मोतीलाल बोहरा (सर्वोच्च अदालतबाट पुनरावलोकन)	८	२३.८	२.६८	११.२६
५.	गोविन्दराज जोशी	९	३९.४	२१.६	५४.८२
६.	खुम बहादुर खड्का	९	२३.७	९.४७	३९.९६
	औसत	९.३३	३६.३	१२.७३	३७.६७

तालिका ५ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगकाद्वारा दावी गरिएको औसत जरिवाना

वर्ष (सन्)	आयोगद्वारा दायर मुद्दा संख्या	आयोगद्वारा लिइएको दावी रकम (रु.००००० मा)	प्रति मुद्दा औसत (रु.००००० मा)
२००४/०५	११३	१७०८.१२	१५.१२
२००५/०६	११४	६०५.०७	५.३१
२००६/०७	११५	४६.८६	०.४१
२००७/०८	६५	२४.५१	०.३८
२००८/०९	४७	२३२.८५	४.९५
२००९/१०	३२	१७.३८	०.५४
२०१०/११	६५	३९६.१८	६.१०
२०११/१२	१२३	१२३.१६	१.००

तालिका ६ : क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय र जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा दर्ता र फछ्यौट भएका उजुरीहरूको विवरण (२००१/०२ - २०११/२०१२)

वर्ष (सन्)	क्षेत्रीय कार्यालय				जिल्ला प्रशासन कार्यालय			
	उजुरीको संख्या	फछ्यौट भएका उजुरीहरू	बाँकी	फछ्यौट (प्रतिशत)	उजुरीको संख्या	फछ्यौट भएका उजुरीहरू	बाँकी	फछ्यौट (प्रतिशत)
२००१/०२	-	-	-	-	१६६४	४५५	११८९	२७.६८
२००१/०२	२२१	२६	१९५	११.७६	१३९८	३१९	१०७९	२२.८२
२००१/०२	३६४	७४	२९०	२०.३३	१४४८	४३१	१०१७	२९.७७
२००१/०२	३९९	१२८	२७१	३२.०८	१६८७	३७५	१३१२	२२.२३
२००१/०२	३९१	११२	२७९	२८.६४	२३१२	६४९	१६६३	२८.०७
२००१/०२	३३८	३६	३०२	१०.६५	१५९६	२१९	१३७७	१३.७२
२००१/०२	३३३	२९१	४२	८७.३	१५६८	२७२	१२९६	१७.३५
२००१/०२	१०२	५८	४४	५६.८६	१६६५	२३८	१३२७	१५.२१
२००१/०२	१०२	२३	७९	२२.५५	१५०४	४६५	१०३९	३०.९२
२००१/०२	१७२	३९	१३३	२२.६७	१४७३	३८८	१०८५	२६.३४
	३२३	१०१	२२२	३१.२६	१८४३	६३६	१२०७	३४.५०
			औसत	३२.५४				२४.४२

तालिका ७ : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका सरोकार पक्षहरू

क्र.सं.	सरोकार पक्षहरू	आयोगले निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्ने निकाय	आयोगले निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्ने महसुस गरिएको र प्रभावकारी रूपमा कार्य गर्नुपर्ने निकाय
१	प्रहरी सेवा	२८	४
२	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	२७	५
३	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१८	१२
४	भन्सार प्रशासन	१६	४
५	अर्थ मन्त्रालय	१६	५
६	सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कार्य गर्ने निकाय	१५	१०
७	सर्वोच्च अदालत	११	८
८	महालेखा परीक्षक	११	१०
९	स्वास्थ्य मन्त्रालय	११	२
१०	वित्तीय अनुसन्धान इकाई	१०	९
११	संसद	१०	९
१२	शिक्षा मन्त्रालय	९	४
१३	आर्थिक मामला मन्त्रालय	८	३
१४	कर प्रशासन	७	१०
१५	अनुसन्धान प्रमुखको कार्यालय	६	३
१६	निजामती कर्मचारी तालिम प्रदायक निकाय	५	६
१७	आन्तरिक मामला मन्त्रालय	५	५
१८	राष्ट्रपतिको कार्यालय	४	४
१९	परराष्ट्र मन्त्रालय	२	७
२०	लोक सेवा आयोग	२	८
२१	प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	२	११
२२	उद्योग वाणिज्य संघ	२	२७
२३	ट्रेड युनियनहरू	१	१०
२४	पारस्परिक कानुनी सहायता सम्बन्धी केन्द्रीय निकाय	१	१४
२५	अन्य निकायहरू	विशेष अदालत	राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग, भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग, नापी विभाग, नेपाली सेना

स्रोत : कार्यशालामा सहभागीहरूबीच गरिएको सर्वेक्षण N= 38

तालिका ८ : भ्रष्टाचार सम्बन्धी उजुरी दर्ताको जिल्लागत विवरण (सन् १९९८-२०११)

क्र.सं.	जिल्लाको नाम	२०११	२०१०	२००९	२००८	२००७	२००६	२००५	२००४	२००३	२००२	२००१	२०००	१९९९	१९९८	जम्मा
१	बारा	४४	२१	३३	८७	२२	३८	६५	४६	-	६७	२०	१८	१९	-	४८०
२	धनुषा	३३	२०	१७	२५	३३	३३	३८	६३	३८	४८	४	-	-	-	-
३	सप्तरी	३०	७५	७४	५०	१३	१७	६३	३०	-	६०	६	६	१०	४	४३८
४	ललितपुर	-	७	१५	१२	-	८३	२८०	१६	-	८	-	-	-	-	४२१
५	महोत्तरी	४५	१०	११	१	३	३	१०९	१३१	४	१४	३	११	९	७	३६१
६	पर्सा	१५	२९	८	१०	-	१८	५५	७७	१४	३२	१०	१०	२	४	२८४
७	सिराहा	१८	१४	६६	-	-	-	७१	१३	१६	१७	१६	३०	२०	३	२८४
८	रुपन्देही	२७	२९	२६	१४	६	१६	२२	१७	२१	३२	१४	२३	१९	५	२७१
९	सर्लाही	८५	६	-	१	३	-	३६	३९	१७	४६	१५	२	७	-	२५७
१०	काठमाण्डौ	४१	५३	१	-	१४	४	४३	१६	२	५७	-	-	-	-	२३१
११	मोरङ	६३	-	-	-	६	-	१५	३५	११	३७	११	७	२८	-	२१३
१२	बाँके	१५	९	८	४	१०	१८	३८	३९	३२	२५	-	७	१	३	२०९
१३	हुम्ला	३	-	-	-	६	-	७	-	-	३१	-	४	-	१२८	१७९
१४	चितवन	२४	४	७	१८	८	२	११	३२	१४	१३	५	१३	३	५	१५९
१५	रौतहट	८	३६	-	३	-	-	-	३०	१५	२१	८	१४	१८	३	१५६
१६	रुकुम	१४	१३	१२	२१	३	-	८१	५	-	-	-	-	१	१	१५१
१७	उदयपुर	२४	२६	३	१	४	३	४७	१०	३	-	-	२	२	९	१३४
१८	अछाम	६४	२१	४	४	७	-	३	१३	-	-	-	१	१	-	११८
१९	बर्दिया	२०	१७	५	९	८	३	६	२	-	३३	४	३	४	३	११७
२०	सुनसरी	२८	१३	७	७	-	-	-	३	७	३१	८	९	४	-	११७
२१	भापा	१	१५	-	-	-	५	१३	२१	२	१६	-	१५	१०	१७	११५
२२	गुल्मी	१८	-	-	१	-	-	१६	१	६	११	१४	-	११	२०	९८
२३	सल्यान	-	६	१	१	-	-	१६	१८	८	४	१५	१३	५	-	८७

२४	नवलपरासी	६	४	३	४	३	४	३	३	२	३	२	३	५	१२	११	१९	५	७९
२५	सखुवासभा	१४	१७	८	७	८	७	८	३	२	३	२	३	४	१२	१२	९	-	७८
२६	दाङ	-	१	१५	-	१५	-	१५	१३	३	४	३	१३	११	-	-	१	१	७०
२७	दोलखा	५	६	३	३	३	३	३	१३	-	२०	-	४	६	१	२	३	३	७०
२८	सुर्खेत	२४	५	२	-	२	-	२	५	२	२	२	५	-	१०	२	४	४	६८
२९	इलाम	९	१५	७	-	७	-	७	-	३	-	३	-	-	९	२	५	४	५४
३०	कपिलवस्तु	२२	७	६	२	६	२	६	३	१५	१	१५	३	-	-	-	-	१	६४
३१	कास्की	१	३	२	१०	२	५	२	३	२८	३	२८	-	-	-	२	-	१	६२
३२	भक्तपुर	४	९	५	१	५	२	५	१४	६	-	५	१४	१२	७	-	-	-	६०
३३	रामेछाप	२३	६	२	-	२	-	२	४	२	१	२	४	९	१	६	१	१	५८
३४	कञ्चनपुर	९	५	३	४	३	४	३	९	-	५	-	९	१३	-	-	-	-	५७
३५	काभ्रेपलाञ्चोक	९	२	१	-	१	-	१	-	-	-	-	३	३	८	२	६	१२	४९
३६	बैतडी	४	२०	२	२	२	२	२	१	६	-	६	१	-	७	१	१	-	४७
३७	सिन्धुली	२०	१०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	६	-	-	३	६	४५
३८	नुवाकोट	११	९	५	३	५	३	५	३	-	-	-	-	-	४	-	११	-	४४
३९	धनकुटा	६	५	-	४	-	४	-	-	-	-	-	-	२	४	४	६	३	४०
४०	जाजरकोट	१९	१०	१	-	१	३	३	३	-	२	-	-	-	-	२	-	-	४०
४१	बाजुरा	१०	५	१	३	१	५	१	५	-	-	-	-	-	६	२	३	१	३९
४२	लम्जुङ	२२	२	-	-	-	-	-	-	४	२	४	-	४	४	-	-	१	३९
४३	कैलाली	२१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१	८	१	३	१	३७
४४	कालीकोट	-	१	२	८	२	३	३	३	-	१२	-	२	-	४	१	२	-	३७
४५	पर्वत	८	-	१०	१	१०	-	१०	-	४	१	४	१	१	५	५	१	२	३७
४६	तेह्रथुम	-	-	-	-	-	-	-	-	६	-	६	४	-	९	१	१	२	३३
४७	डोटी	६	६	५	-	५	-	५	-	२	-	२	४	४	५	-	-	-	३२
४८	सिन्धुपाल्चोक	-	४	१	३	१	३	१	-	२	-	२	-	-	३	३	-	९	३२
४९	बाग्लुङ	-	-	-	१	-	४	-	८	४	-	४	-	-	९	४	-	-	३१

५०	दिलेख	-	२		१	२		१		६	२	५		८	२	१	३१
५१	रथुवा	४	४	४	५	१		१	-	-	-	५	१	-	४	-	२९
५२	खोटाड	११	४	-	२	-	-	-	-	-	३	६	-	-	२	-	२८
५३	पाँचथर	३	-	-	७	-	-	-	-	-	-	-	३	११	४	२८	
५४	अर्घाखाँची	३	५	३	६	६		-	-	-	-	२	-	-	२	२७	
५५	धादिङ	-	१	२	६	२		१०	-	४	-	-	-	-	२	२७	
५६	गोरखा	-	२	२	-	-	२	-	-	-	-	८	८	२	-	२७	
५७	म्याग्दी	-	-	-	-	-	२	१३	-	४	-	३	१	१	-	२४	
५८	पाल्पा	१	७	३	-	-	-	-	-	२	-	-	५	६	-	२४	
५९	दार्चुला	५	५	४	-	-	१	२	४	४	-	-	-	-	१	२३	
६०	जुम्ला	८	-	-	-	२	-	५	२	२	-	-	-	३	३	२३	
६१	मुगु	२	-	-	-	१	४	-	-	-	-	३	-	१२	१	२३	
६२	सोलुखुम्बु	२	७	३	-	-	-	-	-	३	२	१	-	४	१	२३	
६३	स्याङ्जा	-	१	५	-	१	-	-	३	-	१	११	-	-	-	२३	
६४	तनहुँ	-	१	-	-	-	-	-	७	७	-	-	-	-	१	२३	
६५	डोल्पा	-	४	-	-	-	-	-	४	-	-	-	-	२	३	१५	
६६	डडेल्धुरा	१	-	-	२	१	-	-	२	१	-	२	१	१	३	१४	
६७	ताप्लेजुङ	५	-	-	१	-	-	-	२	१	-	१	२	२	-	१४	
६८	भोजपुर	१	-	-	२	-	-	-	३	-	-	-	१	१	३	१३	
६९	मकवानपुर	३	१	१	१	-	-	-	२	१	-	-	-	१	१	१२	
७०	ओखलढुंगा	-	-	-	२	१	४	-	-	-	-	-	-	-	४	११	
७१	रोल्पा	१	-	-	२	-	-	-	२	१	-	२	-	-	-	८	
७२	बझाङ	३	१	१	-	-	-	-	-	-	१	-	-	-	-	६	
७३	मुस्ताङ	२	-	-	-	-	२	-	-	-	-	-	-	१	-	५	
७४	प्युठान	-	-	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२	१	५	
७५	मनाङ	-	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१	-	-	२	

अनुसूचीहरू:

अनुसूची- १: भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न सरकारी निकायहरू

क्र.सं.	निकायहरू	संस्थागत प्रकृति	सम्बद्ध कार्य
१.	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	संवैधानिक	सार्वजनिक क्षेत्रको भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यको अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने
२.	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय अन्तर्गत	भ्रष्टाचार विरुद्ध केही निरोधात्मक कार्य र जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्य गर्ने
३.	विशेष अदालत	न्यायिक	भ्रष्टाचारजन्य मुद्दाको न्यायिक निरूपण गर्ने
४.	सर्वोच्च अदालत	न्यायिक	विशेष अदालतको फैसला पुनरावलोकन गर्ने
५.	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	संवैधानिक	सरकारको तर्फबाट बहस पैरवी गर्ने
६.	न्याय परिषद	संवैधानिक	न्यायपालिकाको भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयको छानविन गर्ने
७.	राजस्व अनुसन्धान विभाग	अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत	राजस्व चुहावट सम्बन्धी विषयमा अनुसन्धान गर्ने
८.	सार्वजनिक खरिद पुनरावलोकन समिति	सार्वजनिक खरिद ऐन अन्तर्गत स्थापित	रु. ३ करोड भन्दा माथिको सार्वजनिक खरिदमा भएका अनियमितताहरूबारे छानविन गरी पुनरावलोकन गराउनसक्ने
९.	संसदीय समितिहरू (सार्वजनिक लेखा समिति, र राज्य व्यवस्था समिति)	संसद अन्तर्गत	श्रोत साधनको विनियोजन तथा परिचालन सम्बन्धी विषयमा अनुगमन गर्ने
१०.	केन्द्रिय तहसिल कार्यालय	अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत	सरकारी वेरुजु र बक्यौता असुल उपर गराउने
११.	महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय	अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत	सरकारी बजेट नियन्त्रणसम्बन्धी कार्य गर्ने
१२.	श्रम अदालत	न्यायिक	रोजगारीसँग सम्बन्धित अनियमितता र भ्रष्टाचार सम्बन्धी विषयको न्यायिक निरूपण गर्ने
१३.	वित्तीय सूचना इकाई	नेपाल राष्ट्र बैंक अन्तर्गत	सम्पत्ति शुद्धिकरण तथा वित्तीय अपराध सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउने
१४.	सम्पत्ति शुद्धिकरण नियन्त्रण तथा अनुसन्धान विभाग	अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत	सम्पत्ति शुद्धिकरण सम्बन्धी विषयको अनुसन्धान गर्ने

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग

टंगाल, काठमाडौं ।

पो. ब. नं. ९९९६

टोल फ्रि नं. १६६०-०१-२२२३३

फोन नं. +९७७-०१-४४४०१५१, ४४३२७९८

फ्याक्स नं. +९७७-०१-४४४०१०४, ४४४०१२८

ई-मेल: akhtiyar@ntc.net.np

www.ciaa.gov.np